

บทที่ 4

วิเคราะห์เปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครอง สิทธิความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขังตามกฎหมายไทยและต่างประเทศ

จากแนวคิดที่ว่าบุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิเท่าเทียมกัน (All men are created equal) อันเป็นที่มาของบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญในประเทศต่าง ๆ โดยมีการนำไปบัญญัติเพื่อให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองในประเทศของตน ซึ่งในแต่ละประเทศจะมีลักษณะที่คล้ายกัน ได้แก่ มีบทบัญญัติที่ให้การรับรองว่าบุคคลทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมและเสมอภาคกัน และนอกจากนี้ แนวความคิดดังกล่าวยังนำมาซึ่งหลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานในความเป็นส่วนตัวของพลเมืองที่อยู่ในสถานะเป็นผู้ต้องขัง ด้วยเงื่อนไขที่ว่า ผู้ต้องขังก็ถือเป็นพลเมืองคนหนึ่งของประเทศด้วยเช่นกันจึงย่อมมีสิทธิเสรีภาพเสมอภาคเท่าเทียมกับบุคคลทั่ว ๆ ไปที่ได้รับความคุ้มครองนั่นเอง อีกทั้งเมื่อพิจารณาวัตถุประสงค์ในการควบคุมและจำกัดอิสรภาพของผู้ต้องขังแล้วพบว่า มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ต้องขังได้รับการแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมให้สามารถกลับเข้าสู่สังคมอย่างผู้ที่มีความรับผิดชอบและไม่กระทำความผิดซ้ำอีก นอกจากนั้น ผู้ต้องขังต้องมีชีวิตอยู่ในเรือนจำอย่างปกติสุขที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อมิให้เขาได้รับผลร้ายจากการต้องโทษจำคุกและสามารถกลับเข้าสู่สังคมได้ ดังนั้น การควบคุมตัวผู้ต้องขังในเรือนจำ จึงต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และมาตรฐานการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ซึ่งมาตรฐานการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในส่วนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขังของแต่ละประเทศก็จะมีแตกต่างกันไป แต่ก็ยังคงยึดถือหลักการที่เป็นมาตรฐานสากลในสาระสำคัญที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ส่วนในการนำบทบัญญัตินี้ไปบังคับใช้แก่พลเมืองที่อยู่ในสถานะเป็นผู้ต้องขังหรือนักโทษของแต่ละประเทศก็จะขึ้นอยู่กับความสำคัญแก่สิทธิผู้ต้องขัง และกฎหมายลำดับรองที่ใช้บังคับโดยเฉพาะแก่กระบวนการบังคับโทษทางอาญาของแต่ละประเทศเป็นสำคัญ

ในบทนี้ผู้เขียนจึงได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์ถึงการให้ความสำคัญในเรื่องการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานในความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขัง และมาตรการทางกฎหมายของแต่ละประเทศเปรียบเทียบกับมาตรการทางกฎหมายของประเทศไทย เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและเสนอแนวทางและมาตรการในการให้ความคุ้มครองและรับรองสิทธิในความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขังที่เหมาะสมต่อไป

4.1 ปัญหาการคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลหรือข้อมูลส่วนตัว (Information Privacy)

4.1.1 การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลหรือข้อมูลส่วนตัวของบุคคลทั่วไป

จากการที่มีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 35 ให้ความคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลไว้ ซึ่งได้บัญญัติให้ความคุ้มครองแก่สิทธิของบุคคลทั่ว ๆ ไปในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง ตลอดจนความเป็นอยู่ส่วนตัว หากมีการกล่าวหรือไขว่คว้าแพร่หลายไปสู่สาธารณชน ไม่ว่าจะเป็นข้อความหรือภาพ ไม่ว่าจะเป็นด้วยวิธีการใด ย่อมถือเป็นการละเมิดสิทธิในความเป็นส่วนตัวของบุคคลนั้น ซึ่งการละเมิดสิทธิในเรื่องดังกล่าว ย่อมเป็นความผิดทั้งตามกฎหมายแพ่ง¹ และกฎหมายอาญา² และนอกจากนี้อาจเป็นความผิดตามกฎหมายเฉพาะบางฉบับอีกด้วย³

ข้อมูลเกี่ยวกับชีวิต ร่างกาย ความเจ็บป่วย หรือการรักษา ก็ถือเป็นสิทธิในความเป็นส่วนตัวที่ได้รับการรับรองมิให้ถูกเปิดเผยโดยชัดแจ้งไว้ในข้อ 12 แห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และในข้อ 8 วรรคหนึ่ง แห่งอนุสัญญาแห่งยุโรปว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นพื้นฐาน หรือที่เรียกว่าสิทธิในความเป็นส่วนตัวในส่วนที่เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ป่วยนั้นนั่นเอง ดังนั้น จึงก่อให้เกิดหน้าที่หรือความผูกพันต่อบุคคลอื่นที่จะต้องเคารพต่อสิทธิดังกล่าวโดยไม่กระทำการเปิดเผยข้อมูลดังกล่าวโดยมิได้รับความยินยอมของผู้ป่วยนั้น โดยชัดแจ้ง มิฉะนั้นย่อมถือว่าเป็นการแทรกแซงสิทธิในความเป็นส่วนตัวอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้ป่วยนั้น และนอกจากนี้ยังเป็นการกระทำที่ขัดต่อสิทธิของผู้ป่วยตามข้อ 7 ของคำประกาศรับรองสิทธิผู้ป่วย ออกโดยแพทยสภา สภาการพยาบาล สภาก่อตั้งกรรม ทันตแพทยสภา คณะกรรมการควบคุมการประกอบโรคศิลป์เพื่อถือปฏิบัติร่วมกันและเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของผู้ป่วยเป็นหลัก ในข้อ 7 ซึ่งกำหนดว่า “ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะได้รับการปกปิดข้อมูลเกี่ยวกับตนเองจากผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพโดยเคร่งครัด เว้นแต่จะได้รับความยินยอมจากผู้ป่วยหรือการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะได้รับทราบข้อมูลอย่างครบถ้วน”

¹ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420, มาตรา 422 และมาตรา 423.

² ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 322 และมาตรา 323.

³ เช่น พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540, พระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 (มาตรา 40), พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 (มาตรา 27) เป็นต้น.

บุคคลทุกคนที่สูญเสียอิสรภาพย่อมมีสิทธิได้รับการแจ้งให้ทราบเหตุผลแห่งการจับกุม และการคุมขัง ตามที่ปรากฏในข้อ 9(1) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ที่บัญญัติว่า “บุคคลทุกคนมีสิทธิในเสรีภาพและความปลอดภัยของร่างกาย บุคคลจะถูกจับกุมหรือควบคุมโดยอำเภอใจมิได้ บุคคลจะถูกทรมานหรือลงโทษอย่างโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม และโดยเป็นไปตามกระบวนการที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย” ข้อ 9 (2) ของ ICCPR บัญญัติว่า “ในขณะที่จับกุม บุคคลใดที่ถูกจับกุมจะต้องได้รับแจ้งถึงเหตุผลในการจับกุม และจะต้องได้รับแจ้งถึงข้อหาที่ถูกจับกุมโดยพลัน” คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนได้เน้นว่าการแจ้งให้ผู้ถูกควบคุมตัวทราบว่าตนถูกจับกุมแล้วยังไม่เพียงพอหากไม่แจ้งให้ทราบถึงสาระสำคัญของข้อหาที่ใช้ในการ กล่าวหาที่ชัดเจนว่าเขากระทำความผิดอย่างไร⁴ แม้ในคดี “ความมั่นคงของรัฐ” เจ้าหน้าที่ตำรวจและเจ้าหน้าที่ด้านความมั่นคงยังต้องแจ้งเหตุผลแห่งการจับกุมเป็นหนังสือต่อผู้ถูกจับซึ่งต้องกระทำโดยเปิดเผยต่อสาธารณะและได้รับการตรวจสอบโดยศาล

นอกจากนี้ในหลักการว่าด้วยการปกป้องบุคคลทุกคนจากการถูกคุมขังหรือจำคุกทุกรูปแบบของสหประชาชาติ มีข้อบัญญัติว่า “บุคคลใดในขณะที่ถูกจับกุมและขณะที่เริ่มต้นถูกคุมขังหรือจำคุกหรือโดยพลันหลังจากนั้น ต้องได้รับการจัดการอย่างเคารพในความเป็นมนุษย์ของเขา โดยเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจในการจับกุม คุมขังหรือจำคุก ด้วยการให้ข้อมูลและอธิบายเกี่ยวกับสิทธิของเขาและตัวเขาจะได้รับประโยชน์อย่างไรจากสิทธิเหล่านั้น” ซึ่งปรากฏอยู่ในหลักการข้อที่ 13

4.1.2 การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลหรือข้อมูลส่วนตัวของผู้ต้องขัง

เมื่อกล่าวถึงสิทธิความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ต้องขัง โดยเฉพาะแล้ว กลับพบว่าพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ซึ่งเป็นกฎหมายหลักสำหรับการนำมาบังคับใช้แก่กระบวนการบังคับโทษทางอาญาโดยตรงของประเทศไทยนั้น ไม่ปรากฏว่าได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิในความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลเอาไว้แต่อย่างใด ทั้งในส่วนที่ควรให้ความคุ้มครองข้อมูลอันเกี่ยวกับประวัติส่วนตัว ประวัติอาชญากรรม และเรื่องที่เป็นข้อมูลส่วนบุคคลซึ่งไม่ควรเปิดเผยต่อสาธารณชนนอกจากจะใช้เพื่อประโยชน์ในการบังคับโทษแก่บุคคลผู้นั้น และทั้งในส่วนของการให้ข้อมูลแก่ผู้ต้องขังใหม่ในเรื่องการรับรู้ถึงสิทธิอันพึงมีพึงได้ตามกฎหมาย ที่ให้ความคุ้มครองในการเข้าสู่กระบวนการบังคับโทษทั้งหมดแก่เขาด้วย

⁴ ดูคดีระหว่าง Adolfo Drescher Caldas และ Uruguay, Communication No. 43/1979 (11 January 1979), U.N. Doc. Supp. No. 40 (A/38/40) at 192 (1983).

ทั้งนี้ผู้เขียนเห็นว่า การมีบทบัญญัติให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในด้านคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ต้องขังนั้นมีความสำคัญและสมควรได้รับการบัญญัติให้มีขึ้น ตัวอย่างเช่น บทบัญญัติที่ห้ามมิให้เจ้าหน้าที่ยอมเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวของผู้ต้องขังต่อบุคคลทั่วไปภายนอกหรือนำไปใช้ในการอย่างอื่นที่ไม่เกี่ยวกับประโยชน์ในการบังคับโทษแก่ตัวผู้ต้องขังนั่นเอง ซึ่งข้อมูลส่วนบุคคลนั้น อาจกล่าวโดยเฉพาะได้แก่ ข้อมูลการต้องโทษ ข้อมูลการกระทำความผิด ประวัติอาชญากรรม ข้อมูลการรักษาพยาบาลของผู้ต้องขัง ตลอดจนข้อมูลต่าง ๆ ที่จะไม่เป็นผลดีต่อผู้ต้องขังภายหลังจากพ้นโทษออกไปแล้ว เช่นเดียวกับในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีที่มีการบัญญัติให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในด้านคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ต้องขังไว้ในกฎหมายบังคับโทษ และนอกจากนี้ผู้เขียนยังเห็นว่าควรจะมีบทบัญญัติในการรับรองสิทธิผู้ต้องขังสำหรับในกรณีที่เข้ารับการฝึกอบรม ฝึกอาชีพ และการเข้าศึกษาต่าง ๆ ควรมีการออกไปเกียรติคุณหรือประกาศนียบัตร ไว้ให้แก่ผู้ต้องขังโดยไม่มีการระบุว่าการฝึกอบรมนั้นกระทำในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง เช่นนี้ย่อมจะทำให้กระบวนการบังคับโทษทางอาญาของประเทศไทยสามารถให้ความคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลได้ดียิ่งขึ้น

4.2 ปัญหาการคุ้มครองสิทธิความเป็นส่วนตัวในชีวิตร่างกาย (Bodily Privacy)

4.2.1 การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวในชีวิตร่างกายของบุคคลทั่วไป

สิทธิในชีวิตร่างกายเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดต่อความมีชีวิตของมนุษย์ทุกคนซึ่งเป็นเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่บุคคลทุกคนย่อมได้รับติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด ไม่ว่าบุคคลใดจะมีเพศ เชื้อชาติ ศาสนา สีผิว เผ่าพันธุ์ ภาษา ความเชื่อ ความคิดเห็นทางการเมืองหรือความคิดเห็นอื่น ฐานะทางเศรษฐกิจเป็นเช่นใดก็จะมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน และผู้อื่นไม่สามารถล่วงละเมิดได้จากแนวความคิดที่ว่าด้วยเรื่องสิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกายของบุคคล รัฐธรรมนูญจึงได้บัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกายไว้โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิที่จะไม่ถูกคุมขัง ตรวจค้น และถูกลงโทษทางอาญาด้วยวิธีการโหดร้าย ไร้มนุษยธรรมและไม่เป็นธรรมนั้น ประกอบด้วยหลักเกณฑ์ตามกฎหมายหลายประการด้วยกัน อันได้แก่ สิทธิที่จะได้รับความเสมอภาค เท่าเทียมกันตามกฎหมาย การได้รับความคุ้มกันจากการถูกลงโทษทางอาญา โดยมาตรา 32 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติขึ้นเพื่อให้การรับรองคุ้มครองแก่บุคคลทั่ว ๆ ไปในฐานะที่เป็นพลเมือง ดังต่อไปนี้

(1) บุคคลมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย จึงถือเป็นภารกิจของรัฐในการดำเนินมาตรการในการป้องกันและลงโทษการทำลายชีวิตตามกฎหมายอาญา และที่สำคัญที่จะต้องมีการป้องกันหรือลงโทษเจ้าหน้าที่ของรัฐที่สังหารบุคคลโดยพลการรวมถึงการหายสาบสูญของบุคคลอีกด้วย

(2) ห้ามการทรมาน การทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการที่โหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม เพราะการทรมานหรือทารุณกรรมเป็นการกระทำให้เกิดความเจ็บปวดหรือความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสทั้งด้านร่างกายและจิตใจของบุคคล รวมทั้งการเขียนดีหรือมาตรการลงโทษที่เกินกว่าเหตุ เพราะบุคคลเหล่านั้นทำผิดกฎหมาย ทำผิดวินัย หรือต้องการสั่งสอนก็ตาม ทั้งนี้การกระทำดังกล่าวอาจจะเกิดจากเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลอื่นก็ตาม

(3) ห้ามเจ้าหน้าที่ของรัฐทำการจับกุม คุมขัง ตรวจค้นบุคคลหรือกระทำการใด ๆ ต่อบุคคลโดยไม่มีอำนาจตามกฎหมาย เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

ซึ่งย่อมหมายความว่ารวมถึงการคุ้มครองรับรองให้แก่ผู้ต้องขังในฐานะที่ผู้ต้องขังเองก็มีฐานะเป็นพลเมืองไทยคนหนึ่งด้วย การที่ผู้ต้องขังถูกควบคุมตัวอยู่ในเรือนจำ ทณฑสถาน มิได้ทำให้ถูกตัดสิทธิจากการเป็นพลเมืองไทยแต่อย่างใด

นอกจากนี้ในเรื่องการทำงาน ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยตั้งแต่อดีตจนถึงฉบับปัจจุบัน ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติให้ความรับรองและคุ้มครองสิทธิแก่ประชาชนพลเมืองทั่ว ๆ ไปในเรื่องนี้ไว้ในส่วนที่ 6 สิทธิและเสรีภาพในการประกอบอาชีพ ในมาตรา 43 ซึ่งบัญญัติว่า

“บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบกิจการหรือประกอบอาชีพและการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม

การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคงของรัฐหรือเศรษฐกิจของประเทศ การคุ้มครองประชาชนในด้านสาธารณสุข โภค การรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การจัดระเบียบการประกอบอาชีพ การคุ้มครองผู้บริโภค การผังเมือง การรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม สวัสดิภาพของประชาชน หรือเพื่อป้องกันการผูกขาดหรือขัดขวางไม่เป็นธรรมในการแข่งขัน”

และในมาตรา 44 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับหลักประกันความปลอดภัยและสวัสดิภาพในการทำงาน รวมทั้งหลักประกันในการดำรงชีพทั้งในระหว่างการทำงานและเมื่อพ้นภาวะการทำงาน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

4.2.2 การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวในชีวิตร่างกายของผู้ต้องขัง

ส่วนการให้ความคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวในชีวิตร่างกายของผู้ต้องขัง โดยเฉพาะนั้น ประเทศไทยเองก็ได้มีบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองในเรื่องนี้ไว้เช่นกัน โดยผู้เขียนจะขอแยกวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนการลงโทษทางวินัยแก่ผู้ต้องขังประการหนึ่ง และส่วนการทำงานของผู้ต้องขังอีกประการหนึ่ง ดังต่อไปนี้

4.2.2.1 การลงโทษทางวินัยแก่ผู้ต้องขัง

จากแนวความคิดที่ว่า นักโทษเด็ดขาดถือเป็นพลเมืองของประเทศ แม้จะถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพโดยผลของกฎหมาย แต่ยังมีสิทธิเสรีภาพบางประการเหลืออยู่ กรณีการลงโทษจำคุกถือเป็นการกระทำต่อชีวิตร่างกายของบุคคลผู้กระทำความผิด ที่จำกัดสิทธิและเสรีภาพในชีวิตร่างกาย ซึ่งรัฐหรือองค์กรของรัฐสามารถกระทำได้ตามกฎหมาย แต่จะปฏิบัติอย่างขาดความเคารพเป็นการทารุณโหดร้ายหรือไ้มนุชยธรรมไม่ได้ ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 4 ได้บัญญัติรับรองไว้ว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง อันแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสิทธิและเสรีภาพที่บุคคลหรือนักโทษเด็ดขาดพึงได้รับการคุ้มครอง ดังนั้น การใช้อำนาจของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองไว้ในมาตรา 26 ว่าการใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สิทธิและเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ เพราะสิทธิและเสรีภาพถือเป็นประโยชน์มหาชนที่รัฐต้องปกป้องคุ้มครองให้แก่ประชาชนทุกภาคทุกคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรมราชทัณฑ์ซึ่งมีหน้าที่ในการบังคับโทษแก่นักโทษผู้กระทำความผิดจะต้องคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของนักโทษเด็ดขาด ต้องดำเนินแนวทางการปฏิบัติให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ และให้ความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยการบังคับโทษให้เป็นไปในลักษณะที่ไม่เป็นการทารุณโหดร้าย หรือไ้มนุชยธรรม

กฎหมายของประเทศไทย ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ซึ่งเป็นกฎหมายหลักสำหรับการนำมาบังคับใช้แก่กระบวนการบังคับโทษทางอาญาโดยตรงนั้น พบว่ามีบทบัญญัติห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขัง เว้นแต่ กรณีที่เป็นบุคคลที่น่าจะทำอันตรายต่อชีวิตร่างกายของตนเองหรือผู้อื่น หรือเป็นบุคคลวิกลจริตหรือจิตไม่สมประกอบอันอาจเป็นอันตรายต่อผู้อื่น หรือผู้ที่น่าจะพยายามหลบหนีการควบคุม หรือกรณีเมื่อมีการควบคุมตัวผู้ต้องขังออกไปนอกเรือนจำ หากเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ควบคุมเห็นสมควร ก็ให้ใช้เครื่องพันธนาการ⁵

⁵ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 14 “ห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขัง เว้นแต่

ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ยังมีการบัญญัติให้อำนาจเจ้าพนักงานเรือนจำอาจใช้อาวุธแก่ผู้ต้องขังในระหว่างถูกคุมขังอยู่ภายในเรือนจำได้ในบางกรณีตามที่กฎหมายบัญญัติให้อำนาจไว้⁶ และกรณีดังกล่าวนี้กฎหมายยังให้ความคุ้มครองแก่การกระทำของเจ้าพนักงานเรือนจำผู้ใช้อำนาจที่ได้ให้ไว้ตามกฎหมายนี้โดยสุจริตและตามเงื่อนไขที่ระบุไว้ ไม่ต้องรับผิดชอบทั้งทางแพ่งหรืออาญาในผลแห่งการกระทำของตน⁷

หากพิจารณาถึงกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights – ICCPR) ข้อ 9 ที่กำหนดให้บุคคลทุกคนมีสิทธิในเสรีภาพและความปลอดภัยของร่างกาย บุคคลจะถูกจับกุมหรือควบคุมโดยอำเภอใจมิได้

-
- (1) เป็นบุคคลที่น่าจะทำอันตรายต่อชีวิตหรือร่างกายของตนเองหรือผู้อื่น
 - (2) เป็นบุคคลวิกลจริต หรือจิตไม่สมประกอบอันอาจเป็นภัยอันตรายต่อผู้อื่น
 - (3) เป็นบุคคลที่น่าจะพยายามหลบหนีการควบคุม
 - (4) เมื่อถูกคุมตัวไปนอกเรือนจำ เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ควบคุมเห็นเป็นการสมควรที่จะต้องใช้เครื่องพันธนาการ

(5) เมื่อรัฐมนตรีสั่งว่าเป็นการจำเป็นจะต้องใช้เครื่องพันธนาการเนื่องแต่สภาพของเรือนจำหรือสภาพการณ์ของท้องถิ่น

ภายใต้บังคับอนุมาตรา (4) และ (5) แห่งมาตรานี้ ให้พัศดีเป็นเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจที่จะสั่งให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขังและที่จะเพิกถอนคำสั่งนั้น.”

⁶ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 16 “เจ้าพนักงานเรือนจำอาจใช้อาวุธนอกจากอาวุธปืนแก่ผู้ต้องขังได้ในกรณีต่อไปนี้

(1) เมื่อปรากฏว่าผู้ต้องขังกำลังหลบหนีหรือพยายามจะหลบหนี และไม่มีทางจะป้องกันอย่างอื่นนอกจากใช้อาวุธ

(2) เมื่อผู้ต้องขังหลายคนก่อการจู่โจมหรือพยายามใช้กำลังเปิดหรือทำลายประตู รั้ว หรือกำแพงเรือนจำ

(3) เมื่อปรากฏว่าผู้ต้องขังจะใช้กำลังกายทำร้ายเจ้าพนักงานหรือผู้อื่น”.

และมาตรา 17 “เจ้าพนักงานเรือนจำอาจใช้อาวุธปืนแก่ผู้ต้องขังได้ในกรณีต่อไปนี้

(1) ผู้ต้องขังไม่ยอมวางอาวุธ เมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้วาง

(2) ผู้ต้องขังที่กำลังหลบหนีไม่ยอมหยุด ในเมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้หยุดและไม่มีทางอื่นที่จะจับกุมได้

(3) ผู้ต้องขังตั้งแต่สามคนขึ้นไป ก่อการจู่โจมหรือพยายามใช้กำลังเปิดหรือทำลายประตู รั้ว หรือกำแพงเรือนจำหรือใช้กำลังกายทำร้ายเจ้าพนักงานหรือผู้อื่น และ ไม่ยอมหยุดในเมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้หยุด

ถ้ามีเจ้าพนักงานเรือนจำผู้มีอำนาจเหนือตนอยู่ในที่นั้นด้วย จะใช้อาวุธปืนได้ก็ต่อเมื่อ ได้รับคำสั่งจากเจ้าพนักงานผู้นั้นแล้วเท่านั้น.”

⁷ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 21 “เจ้าพนักงานเรือนจำผู้ใช้อำนาจที่ได้ให้ไว้ในหมวดนี้โดยสุจริต และตาม เงื่อนไขที่ระบุไว้ ไม่ต้องรับผิดชอบทั้งทางแพ่งหรืออาญาในผลแห่งการกระทำของตน.”

บุคคลจะถูกกลั่นแกล้งหรือละเมิดสิทธิเสรีภาพของตนมิได้ ยกเว้นโดยเหตุและโดยเป็นไปตามกระบวนการที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย นอกจากนี้ ในข้อ 10 ยังกล่าวอีกว่า ระบบราชทัณฑ์ต้องประกอบด้วย การปฏิบัติต่อนักโทษ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะให้นักโทษกลับตัวและฟื้นฟูทางสังคม และต้องได้รับการปฏิบัติให้เหมาะสมกับสถานะทางกฎหมาย ซึ่งกล่าวได้ว่าการที่จะจำกัดสิทธิเสรีภาพหรือกระทำการใด ๆ อันเป็นการกลั่นแกล้งหรือละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลนั้น ผู้ใช้อำนาจจะกระทำได้อต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติให้อำนาจไว้เท่านั้น ไม่อาจกระทำได้ด้วยตนเอง

นอกจากนี้ การศึกษากฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษทางอาญาของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีก็พบว่า การบังคับโทษของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีจะให้ความสำคัญแก่การคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ ของผู้ต้องขังในกระบวนการขึ้นบังคับโทษทางอาญาอย่างมาก กล่าวคือ หากผู้ต้องขังคนใดถูกล่วงละเมิดสิทธิ เสรีภาพ หรือได้รับการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรมหรือไม่ชอบด้วยกฎหมาย กฎหมายราชทัณฑ์ของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้กำหนดช่องทางการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังไว้หลายช่องทาง โดยเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังร้องเรียนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือหน่วยงานที่มีอำนาจในการควบคุมดูแล หรือร้องเรียนต่อผู้บังคับบัญชาได้โดยตรง ได้แย้ง ยื่นคำร้องต่อศาลในเรื่องที่ตนถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพจากกระบวนการในชั้นบังคับโทษทางอาญา ซึ่งในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี จะมีผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทหรือข้อโต้แย้งอันเกิดจากกระบวนการในชั้นบังคับโทษทางอาญาทั้งหลายไว้โดยเฉพาะ โดยตั้งเป็นแผนกคดีบังคับโทษทางอาญาในศาลยุติธรรมขึ้นเพื่อทำหน้าที่พิจารณาและชี้ขาดข้อพิพาทอันเกี่ยวกับกระบวนการบังคับโทษไว้โดยเฉพาะ

ส่วนในสหรัฐอเมริกา มีการบัญญัติไว้ชัดเจนในรัฐธรรมนูญของประเทศสหรัฐอเมริกาฉบับแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 8 และมาตรา 14 ได้บัญญัติห้ามมิให้มีการลงโทษที่ทารุณโหดร้าย ผิดปกติ และศาลในสหรัฐอเมริกายังได้พิพากษาโดยให้เหตุผลไว้ว่า การที่มีกฎหมายให้อำนาจเจ้าพนักงานเรือนจำมีสิทธิลงโทษผู้ต้องขังได้นั้น ก็ย่อมไม่อาจแก้ไขปัญหาละเมิดสิทธิในชีวิต ร่างกายของผู้ต้องขังได้ เพราะไม่สามารถจำกัดและควบคุมการใช้อำนาจโดยมิชอบของเจ้าหน้าที่เรือนจำได้โดยเฉพาะการลงโทษทางกาย⁸

ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่าการจะแก้ไขปัญหในเรื่องการละเมิดสิทธิเสรีภาพในความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขังอันเกี่ยวกับชีวิตร่างกายได้นั้น ต้องไม่มีกฎหมายให้อำนาจเจ้าพนักงานเรือนจำใช้ดุลพินิจในการที่จะปฏิบัติการลงโทษผู้ต้องขังได้เองในทันที แต่ทั้งนี้

⁸ ปัญหาและมาตรการทางกฎหมายในการรับรองและคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัว (Right to Privacy) (น. 50-51). เล่มเดิม.

เจ้าพนักงานเรือนจำคงมีสิทธิควบคุมตัวไว้เพื่อรอการพิจารณาวินิจฉัยลงโทษทางวินัยแก่ผู้ต้องขังนั้นต่อไป และเนื่องจากการลงโทษทางวินัยเป็นการปฏิบัติที่มีผลกระทบกระเทือนต่อสิทธิ เสรีภาพในชีวิต ร่างกายของผู้ต้องขังอย่างมาก ดังนั้น การพิจารณาวินิจฉัยเพื่อลงโทษทางวินัยแก่ผู้ต้องขังจึงควรเป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม ไม่ควรมีการตัดสินลงโทษโดยผิดพลาดหรือรุนแรงเกินกว่าเหตุ หรือกลั่นแกล้งผู้ต้องขัง ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนเห็นว่าควรกำหนดให้การพิจารณาวินิจฉัยลงโทษทางวินัยแก่ผู้ต้องขังนั้น เป็นการดำเนินการในรูปแบบคณะกรรมการพิจารณาวินิจฉัยความผิดและมีการตรวจสอบข้อเท็จจริงในเรื่องดังกล่าว มีการรับฟังพยานหลักฐานและบันทึกข้อความที่เจ้าพนักงานเรือนจำได้จัดทำขึ้นประกอบการพิจารณาวินิจฉัยความผิดนั้นว่าสมควรลงโทษทางวินัยแก่ผู้ต้องขังนั้นหรือไม่ ประการใด และทำการบันทึกการวินิจฉัยไว้เป็นหลักฐานสามารถตรวจสอบได้ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นหลักประกันการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพให้แก่ผู้ต้องขัง

การปฏิบัติเช่นนี้ย่อมก่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้ต้องขังในอันที่จะได้รับความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในชีวิต ร่างกาย การถูกทรมาน หรือการลงโทษที่ไม่เป็นธรรมจากการใช้อำนาจโดยมิชอบของเจ้าพนักงานเรือนจำ และเป็นการลดข้อครหาเกี่ยวกับการใช้อำนาจของเจ้าพนักงานเรือนจำไปในทางที่มีชอบ อีกทั้ง ยังทำให้กระบวนการดังกล่าวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นขั้นตอนที่สามารถตรวจสอบถึงความชอบธรรมได้มากยิ่งขึ้น

4.2.2.2 การทำงานของผู้ต้องขัง

การทำงานของผู้ต้องขังในอดีตยังถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการลงโทษที่ใช้ควบคู่ไปกับการบังคับโทษจำคุก โดยมุ่งเน้นการอบรมแก้ไขให้ผู้ต้องขังกลับตัวเป็นพลเมืองดี ต่อมาก็เริ่มมีพัฒนาการในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังโดยให้การทำงานของผู้ต้องขังมีจุดประสงค์เพื่อการฝึกอาชีพให้แก่ผู้ต้องขังและทำให้ผู้ต้องขังได้ตระหนักถึงคุณค่าของการทำงานและการประกอบอาชีพ อันนำไปสู่ประโยชน์ในการประกอบอาชีพโดยสุจริตของผู้ต้องขังเมื่อผู้ต้องขังนั้นพ้นโทษไปแล้ว ซึ่งย่อมเป็นประโยชน์แก่ทั้งตัวผู้ต้องขังและสังคมด้วย⁹

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันกฎหมายเฉพาะในเรื่องการบังคับโทษของประเทศไทย ได้แก่ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ก็ได้มีการบัญญัติเกี่ยวกับการทำงานของผู้ต้องขังไว้ด้วยเช่นกัน โดยปรากฏอยู่ในมาตรา 22-26 กล่าวโดยสรุปได้ว่า เจ้าพนักงานเรือนจำมีอำนาจออกคำสั่งให้ผู้ต้องขังต้องทำงานตามคำสั่ง โดยกฎหมายได้แยกออกเป็นกรณีคนต้องขังหรือคนฝากขังกับนักโทษเด็ดขาด ดังนี้

⁹ คำอธิบายเปรียบเทียบพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ เรียงมาตรา (น. 475). เล่มเดิม.

1) คนต้องขังหรือคนฝากขัง กฎหมายกำหนดให้ต้องทำงานแต่เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับความสะอาดหรืออนามัยของตน หรือการสุขาภิบาลในสวนใดส่วนหนึ่งแห่งเรือนจำ ส่วนกรณีของคนต้องขังระหว่างอุทธรณ์หรือฎีกาอาจต้องทำงานเพื่อยังการบำรุงรักษา เรือนจำให้ดียิ่งขึ้น และหากประสงค์จะทำงานอย่างอื่นนอกจากที่กล่าวไว้เจ้าพนักงานเรือนจำก็มีอำนาจอนุญาตให้ทำได้

2) นักโทษเด็ดขาด กฎหมายกำหนดให้ต้องทำงานตามคำสั่งเจ้าพนักงานเรือนจำ โดยมีการกำหนดรายละเอียดเพิ่มเติมไว้ในกฎกระทรวงมหาดไทย¹⁰ ซึ่งมีหลักเกณฑ์ที่ให้ความคุ้มครองผู้ต้องขังบางประการ ได้แก่ การกำหนดให้มีวันหยุดทำงานเป็นกรณีพิเศษ¹¹ ข้อกำหนดห้ามมิให้เจ้าพนักงานเรือนจำใช้แรงงานผู้ต้องขังในกิจการส่วนตัวของเจ้าพนักงานเอง¹² และกำหนดให้ผู้ต้องขังอาจได้รับการพิจารณาจ่ายรางวัลสำหรับกรณีที่ทำงานที่ได้ผลกำไร¹³ โดยมีการกำหนดรายละเอียดของการคำนวณรางวัลที่จะพิจารณาจ่ายแก่ผู้ต้องขังไว้ในกฎกระทรวงฉบับนี้ด้วย¹⁴

หากพิจารณาถึงกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights – ICCPR) ข้อ 8 ที่กำหนดว่า บุคคลจะถูกเอาตัวลงเป็นทาสมิได้ และจะถูกบังคับให้ตกอยู่ในภาวะเยี่ยงทาสมิได้ บุคคลจะถูกเกณฑ์แรงงานหรือบังคับใช้แรงงานมิได้ ในประเทศที่การลงโทษจคุกควบกับการทำงานหนักเป็นโทษทางอาญาอย่างหนึ่ง มิได้ห้ามการทำงานหนักตามคำพิพากษาที่ให้ลงโทษเช่นนั้นของศาลที่มีอำนาจหมายความว่าต้องมีคำสั่งไว้ในคำพิพากษาว่าให้ผู้ต้องขังทำงานประเภทใดได้ มิฉะนั้นเจ้าพนักงานเรือนจำก็ไม่มีอำนาจสั่งหรือบังคับให้ผู้ต้องขังทำงานโดยไม่เต็มใจ

¹⁰ ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479.

¹¹ กฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ 54 “นอกจากงานที่เกี่ยวกับอนามัยของผู้ต้องขังและการสุขาภิบาลของเรือนจำ

(1) วันที่ 31 มีนาคมและวันที่ 1 เมษายน รวม 2 วัน

(2) วันฉลองรัฐธรรมนูญ 1 วัน

(3) วันเฉลิมพระชนมพรรษา 1 วัน

(4) สัปดาห์ละ 1 วัน

(5) วันอื่นใดที่รัฐมนตรีมีคำสั่งเป็นครั้งคราว.”

¹² กฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ 55 “ห้ามมิให้เจ้าพนักงานใช้ผู้ต้องขังทำงาน เพื่อประโยชน์ส่วนตัว เว้นแต่อนุญาตไว้ในระเบียบข้อบังคับซึ่งกรมราชทัณฑ์อนุมัติ.”

¹³ กฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ 59 “หากงานหาผลประโยชน์มีกำไร ผู้ต้องขังต่อไปนี้จะได้รับการพิจารณาจ่ายรางวัล

(ก) ผู้ต้องขังที่มีส่วนร่วมในงานนั้นโดยตรง

(ข) ผู้ต้องขังที่ได้กระการอันจัดเป็นอุปสรรคสำคัญของงานนั้น.”

¹⁴ กฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ 59-63.

นอกจากนี้ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีอาญา (Standard of minimum Rule for the Treatment of Prisoners) ได้มีการวางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการทำงานของผู้ต้องขังไว้หลายประการ ได้แก่¹⁵

- 1) งานที่ให้ผู้ต้องขังทำนั้นจะต้องไม่มีลักษณะเป็นการทรมานให้ทรมานจำ
- 2) ผู้ต้องขังพึงศึกษาให้ลงโทษแล้ว จะต้องทำงานภายในบังคับแห่งความสมบูรณ์ทางกายและจิตใจตามที่แพทย์ได้วินิจฉัย
- 3) ให้ผู้ต้องขังทำงานที่เกิดประโยชน์ในปริมาณพอที่จะไม่ให้เกินกำลังผู้ต้องขังตามจำนวนชั่วโมงทำงานปกติประจำวัน
- 4) งานที่จัดให้ผู้ต้องขังทำควรเป็นงานที่คงไว้หรือเพิ่มพูนสมรรถภาพของเขาที่จะทำมาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริตเมื่อพ้นโทษไปแล้วเท่าที่สามารถทำได้
- 5) ควรจัดให้ผู้ต้องขังโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เยาว์วัยได้รับการฝึกวิชาชีพในงานที่เป็นประโยชน์และบังเกิดผลกำไร
- 6) ผู้ต้องขังควรเลือกงานที่ตนประสงค์จะทำได้ภายในกรอบวิชาชีพที่เหมาะสมและตามความต้องการของทางการเรือนจำและการรักษาระเบียบวินัย

นอกจากนี้ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีอาญายังกล่าวไว้ด้วยว่าการทำงานในเรือนจำควรจะมีรูปแบบ ลักษณะ วิธีการทำงานให้คล้ายกับสังคมภายนอกเรือนจำมากที่สุดโดยให้คำนึงถึงผลประโยชน์ที่ผู้ต้องขังจะได้รับจากการทำงานหรือการฝึกอาชีพนั้นเป็นหลัก มิใช่ผลกำไรที่ทางเรือนจำจะได้รับจากการใช้แรงงานผู้ต้องขัง¹⁶ อีกทั้งยังได้กำหนดถึงเรื่องต่าง ๆ โดยรวม ไม่ว่าจะเป็นการจ้างงาน การจ่ายค่าจ้าง สวัสดิการ ค่าชดเชย ค่าตอบแทน จำนวนชั่วโมงการทำงาน วันหยุด ฯลฯ ซึ่งกำหนดไว้ว่าควรจะต้องเป็นไปในลักษณะทำนองเดียวกับการทำงานของบุคคลทั่ว ๆ ไปภายนอกเรือนจำ หรือมีความคล้ายคลึงกันมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

เมื่อได้วิเคราะห์พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ประกอบกับกฎกระทรวงมหาดไทย เปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ส่วนที่ 6 สิทธิและเสรีภาพในการประกอบอาชีพ และเปรียบเทียบกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีอาญา (Standard of minimum Rule for the Treatment of Prisoners) เห็นได้ชัดเจนว่ายังไม่มีความสอดคล้องต้องกันแต่อย่างใด บทบัญญัติในส่วนนี้ได้ถูก

¹⁵ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีอาญา ข้อ 71.

¹⁶ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีอาญา ข้อ 72.

กำหนดให้อยู่ภายใต้อำนาจของเจ้าพนักงานเรือนจำเพียงอย่างเดียว โดยมีได้คำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้ต้องขังจะได้รับจากการฝึกวิชาชีพเลย และกฎหมายฉบับนี้ก็ไม่ได้มีการพิจารณาเทียบเคียงให้มีความเหมาะสมใกล้เคียงกับกฎหมายแรงงานที่ใช้บังคับแก่ลูกจ้างหรือผู้ต้องใช้แรงงานซึ่งเป็นบุคคลทั่ว ๆ ไปนอกเรือนจำโดยสิ้นเชิง

นอกจากผู้ต้องขังจะไม่มีเสรีภาพในการทำงานในเรือนจำ โดยจะต้องทำงานตามคำสั่งของเจ้าพนักงานเรือนจำ¹⁷ ตามที่กฎหมายได้กำหนดอำนาจและหน้าที่ไว้¹⁸ อีกทั้งกฎหมายยังบัญญัติไว้ชัดเจนว่าผู้ต้องขังไม่มีสิทธิจะได้ค่าจ้าง แต่ทั้งนี้อาจมีการแบ่งรายได้อันเกิดจากการงานของผู้ต้องขังให้เป็นรางวัลแก่ผู้ต้องขังก็ได้¹⁹ อันเป็นการละเมิดสิทธิส่วนตัวในชีวิต ร่างกาย และเสรีภาพของผู้ต้องขังโดยตรงแล้ว ยังพบว่าในทางปฏิบัติ การทำงานของผู้ต้องขังในเรือนจำ ทัณฑสถานในปัจจุบันของประเทศไทยนั้น จากการสอบถามผู้ต้องขังจึงทำให้ทราบเบื้องต้นว่า เมื่อมีการรับตัวผู้ต้องขังเข้ามาอยู่ในเรือนจำแล้ว ผู้ต้องขังทุกคนไม่ว่าจะเป็นผู้ต้องขังระหว่างพิจารณา หรือเป็นนักโทษเด็ดขาด ก็จะต้องถูกจำแนกไปตามกองงานต่าง ๆ ซึ่งอาจแบ่งอย่างกว้าง ๆ ได้เป็น 2 ลักษณะ คือ “กองงานที่มีขอดงาน”²⁰ และ “ไม่มีขอดงาน”²¹ ซึ่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 25 บัญญัติไว้ชัดเจนว่าผู้ต้องขังไม่มีสิทธิจะได้ค่าจ้าง แต่อย่างไรก็ตามอาจมีการจ่ายเงินปันผลจากการใช้แรงงานให้แก่ผู้ต้องขังได้ แต่เมื่อกลับมาดูข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นพบว่าเจ้าหน้าที่เรือนจำ ซึ่งเรียกว่า “หัวหน้ากองงาน” จะมอบหมายงานให้ผู้ต้องขังแต่ละคนรับผิดชอบ ซึ่งงานที่มอบหมายมิได้มีลักษณะเป็นการฝึกอาชีพหรือพัฒนาพฤตินิสัยแต่อย่างใด ซึ่งเป็นงานที่เน้นการใช้แรงงานอย่างหนัก โดยจากการสอบถามผู้ต้องขังที่ได้รับมอบหมายงานทำด้วยกระดาด

¹⁷ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 22 “นักโทษเด็ดขาดต้องทำงานตามคำสั่งของเจ้าพนักงานเรือนจำ.”

¹⁸ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 23 “คนต้องขังและคนฝากต้องทำงานแต่เฉพาะที่เกี่ยวกับความสะอาดหรืออนามัยของตน หรือการสุขาภิบาลในสวนใดส่วนหนึ่งแห่งเรือนจำ

คนต้องขังระหว่างอุทธรณ์หรือฎีกาอาจต้องทำงานเพื่อยังการบำรุงรักษาเรือนจำให้ดียิ่งขึ้น
ผู้ต้องขังคนใดสมัครเข้าทำงานอย่างอื่น ก็อาจอนุญาตให้ทำได้.”

¹⁹ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 25 “ผู้ต้องขังไม่มีสิทธิจะได้ค่าจ้าง แต่กฎกระทรวงที่กล่าวไว้ในมาตราก่อน อาจกำหนดให้แบ่งรายได้อันเกิดจากการงานของผู้ต้องขังโดยหักค่าใช้จ่ายออกเสียก่อนให้เป็นรางวัลแก่ผู้ต้องขังและเจ้าพนักงานเรือนจำ”. ประกอบกับกฎกระทรวงมหาดไทยข้อ 59-63.

²⁰ กองงานที่มีขอดงาน ได้แก่ กองงานปั่นด้วยกระดาด กองงานเย็บรองเท้า เป็นต้น ถือเป็นกองงานที่ใช้ในการลงโทษก็ได้ เช่น กรณีถ้ามีนักโทษคนไหนทำผิดวินัยก็จะถูกย้ายไปลงกองงานนี้.

²¹ สำหรับกองงานที่ไม่มีขอดงาน ก็อย่างเช่น กองงานปลั๊กไฟ (จัดเรียงกล่องปลั๊กไฟใส่กล่อง) กองงานโรงเลี้ยง กองงานพัฒนาแดน.

เจ้าหน้าที่จะให้ผู้ต้องขังแต่ละคนรับผิดชอบงานให้ได้อย่างน้อยวันละ 4-5 กิโลกรัม (ประมาณ 2,000-2,500 ถ้วย) หากทำไม่เสร็จตามที่ได้รับมอบหมายก็จะถูกลงโทษ และอาจต้องจ่ายเงินเป็นค่าจ้างให้ผู้อื่นทำแทน หรือเรียกว่า “ตัดยอดงานกับหัวหน้ากองงาน” เมื่อจ่ายเงินแล้วก็จะไม่ต้องทำงาน ส่วนในเรื่องค่าตอบแทนในการทำงาน ที่เรียกว่า “เงินปันผล” นั้น หากผู้ต้องขังทำได้ตามที่ได้รับมอบหมายก็อาจได้รับเงินปันผลโดยเฉลี่ยประมาณเดือนละ 90-120 บาทเท่านั้น²²

ทั้งที่วัตถุประสงค์แท้จริงของการลงโทษก็เพื่อให้ผู้ต้องขังได้ทำสิ่งที่เกิดประโยชน์ และขณะเดียวกันก็เป็นการให้ผู้ต้องขังใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ได้รับการฝึกอาชีพ ได้รับความรู้ ความสามารถ และพัฒนาพฤตินิสัยเพื่อให้สามารถกลับออกไปสู่สังคมภายนอกได้อย่างปกติและหาเลี้ยงชีพได้โดยสุจริต แต่กลับพบว่าในความเป็นจริงแล้วที่เป็นอยู่กลับไม่เป็นเช่นนั้น การทำงานกลับทำให้ผู้ต้องขังมีความเครียดเพิ่มเข้าไปอีก เหมือนเป็นการซ้ำเติมผู้ต้องขังที่ทุกข์ทรมานอยู่แล้วให้ทุกข์มากขึ้น ซึ่งเป็นปัญหาที่ควรจะต้องได้รับการแก้ไขโดยเร็ว

ทั้งนี้ ผู้เขียนเห็นว่า ตามหลักสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังและตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนั้น ผู้ต้องขังเป็นปัจเจกชนซึ่งต้องได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกับบุคคลทุกคนในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน การที่ผู้ต้องขังต้องถูกแยกตัวออกไปจากสังคมก็เพียงเพื่อจำกัดสิทธิเสรีภาพในการเคลื่อนไหวร่างกาย ด้วยเหตุผลบางประการอันเนื่องมาจากการกระทำความผิด แต่ย่อมไม่สูญเสียไปซึ่งสิทธิในความเป็นมนุษย์ และชอบที่จะได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไปในสังคม ดังนั้น การให้ผู้ต้องขังทำงานในลักษณะที่เป็นอยู่ในเรือนจำในปัจจุบัน ผู้เขียนเห็นว่าเป็นการปฏิบัติที่ไร้มนุษยธรรมและไม่เป็นไปตามหลักสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง โดยผู้ต้องขังเองไม่มีสิทธิเรียกร้องใด ๆ ให้ได้รับความเป็นธรรม เนื่องจากการทำงานของผู้ต้องขังกรณีดังกล่าวไม่อยู่ภายใต้กฎหมายแรงงาน แต่เป็นเพียงการทำงานที่เกิดจากการบังคับใช้แรงงานตามนโยบายของรัฐไม่ใช่เกิดจากสัญญาจ้างแรงงาน²³

ผู้เขียนมีความเห็นว่า การให้ผู้ต้องขังทำงานควรอยู่ภายใต้กฎหมายแรงงานเช่นเดียวกับแรงงานทั่วไปในสังคมภายนอกเรือนจำ ไม่ว่าจะเป็นชั่วโมงการทำงาน อัตราค่าจ้าง สวัสดิการ ลูกจ้าง เป็นต้น โดยควรให้บริษัทเอกชนหรือบุคคลที่ประสงค์จะจ้างงานผู้ต้องขังอาจทำการแสดงความประสงค์ไว้ต่อกรมแรงงาน และกรมราชทัณฑ์²⁴ เพื่อจัดสรรงานให้แก่ผู้ต้องขังภายในเรือนจำ

²² เปิดจดหมายเรื่องเล่าชีวิตในเรือนจำ (ฉบับละเอียดที่สุดในประเทศไทย). (2555, มกราคม 25). <http://prachatai.com/journal/2012/01/38931>.

²³ คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีแรงงานที่ 2241/2525.

²⁴ กรมราชทัณฑ์ สำนักพัฒนาพฤตินิสัย ส่วนบริหารแรงงานและเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ ได้มีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ให้บุคคลภายนอกทราบถึงการจ้างแรงงานผู้ต้องขัง โดยรายได้ส่วนหนึ่งผู้ต้องขังจะได้รับ

ต่าง ๆ โดยมีรายละเอียดของการจ้างงานและมีการทำสัญญากับผู้ต้องขังอย่างชัดเจน เสมือนการจ้างงานภายนอกเรือนจำ ซึ่งเมื่อผู้ต้องขังพ้นโทษไปย่อมมีหน้าที่การงานรองรับ หรืออาจใช้ประโยชน์จากการทำงานดังกล่าวไปพัฒนาเป็นอาชีพของตนเองได้อย่างยั่งยืนเมื่อพ้นโทษ และการมีกฎหมายรองรับก็เท่ากับเป็นการคุ้มครองการทำงานของผู้ต้องขังเช่นเดียวกับที่สังคมจำเป็นต้องมีกฎหมายคุ้มครองแรงงานบังคับใช้แก่นายจ้างและลูกจ้างทั่ว ๆ ไปนั่นเอง ซึ่งจะมีความสอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดียาเสพติด (Standard of minimum Rule for the Treatment of Prisoners)

4.3 ปัญหาการคุ้มครองสิทธิความเป็นส่วนตัวในการติดต่อสื่อสาร (Privacy of Communication)

4.3.1 การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวในการติดต่อสื่อสารของบุคคลทั่วไป

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้กำหนดให้การรับรองคุ้มครองเสรีภาพของประชาชนพลเมืองโดยทั่วไปในเรื่องการสื่อสารถึงกันโดยทางที่ชอบด้วยกฎหมาย ในมาตรา 36 ว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการสื่อสารถึงกันโดยทางที่ชอบด้วยกฎหมาย การตรวจการกัก หรือการเปิดเผยสิ่งสื่อสารที่บุคคลมีติดต่อถึงกัน รวมทั้งการกระทำด้วยประการอื่นใดเพื่อให้ล่วงรู้ถึงข้อความในสิ่งสื่อสารทั้งหลายที่บุคคลมีติดต่อถึงกันจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน”

4.3.2 การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวในการติดต่อสื่อสารของผู้ต้องขัง

ส่วนมาตรการที่เป็นการรับรองและคุ้มครองสิทธิในเรื่องการติดต่อสื่อสารให้แก่ผู้ต้องขังโดยเฉพาะนั้น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนพบว่าการใช้วิธีคุมขังโดยห้ามติดต่อโลกภายนอกเป็นการนำไปสู่การทรมาน²⁵ และอาจเป็นการละเมิด กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ในข้อที่ 7 และข้อ 10 อีกด้วย²⁶ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนยังมีความเห็นว่ากฎหมายภายในของแต่ละประเทศ จะต้องมิขัดแย้งกับพันธสัญญาว่าด้วยการห้ามการคุมขังที่

เป็นรางวัลปันผลไว้ใช้ชำระระหว่างต้องโทษ และเป็นการเตรียมความพร้อมในการทำงานของผู้ต้องขังก่อนกลับสู่สังคมภายนอกเมื่อพ้นโทษออกไปสามารถหางานทำในสถานประกอบการและมีรายได้.

²⁵ ข้อสังเกตเบื้องต้นของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน กรณีเปเรอ เอกสารสหประชาชาติ UN Doc. CCPR/C/79/Add.67 ย่อหน้า 18 และ หน้า 24 ลงวันที่ 25 กรกฎาคม 1996.

²⁶ ดูกรณีระหว่าง Albert Womah Mukong และ Cameroon, (458/1991), 21 กรกฎาคม 1994 เอกสารสหประชาชาติ UN Doc. CCPR/C/51/D/458/1991; และกรณีระหว่าง El-Megreisi และ Libyan Arab Jamahiriya, (440/1990), 23 มีนาคม 1994, เอกสารสหประชาชาติ UN Doc. CCPR/C/50/D/440/1990.

ไม่อนุญาตให้ติดต่อกับโลกภายนอกเพื่อเป็นหลักประกันในการป้องกันการทรมานและการปฏิบัติที่เลวร้าย²⁷ และนอกจากนี้ ยังมีกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights – ICCPR) ซึ่งได้มีการกำหนดให้ความคุ้มครองสิทธิความเป็นส่วนตัวในการติดต่อสื่อสารไว้ในข้อ 17 ว่าบุคคลจะถูกแทรกแซงความเป็นส่วนตัวในการติดต่อสื่อสารโดยพลการหรือไม่ชอบด้วยกฎหมายมิได้ ก็หากจะต้องมีการจำกัดสิทธินี้ไว้ก็อาจกระทำได้โดยการบัญญัติกฎหมายรองรับและมีเหตุผลอันสำคัญประกอบ

จากการศึกษากระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั้งระบบ อาจนำเรื่องการติดต่อสื่อสารของผู้ต้องขังมาแยกพิจารณาตามขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้ออกเป็น 3 กรณีดังต่อไปนี้

4.3.2.1 การคุ้มครองสิทธิในการติดต่อสื่อสารกับญาติและบุคคลทั่วไป

จากการศึกษาข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดียา (Standard of minimum Rule for the Treatment of Prisoners) ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับเรื่องการให้ความคุ้มครองสิทธิส่วนตัวผู้ต้องขังในการติดต่อสื่อสาร (Privacy of Communication) ไว้เช่นกัน โดยมีปรากฏอยู่ในข้อ 37-39 ซึ่งกำหนดให้พึงอนุญาตให้ผู้ต้องขังได้รับการติดต่อกับครอบครัวและเพื่อนของเขาอย่างสม่ำเสมอทั้งทางจดหมายและโดยการเข้าเยี่ยมในเรือนจำ ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่อาจเข้าควบคุมการติดต่อดังกล่าวได้เพียงเท่าที่จำเป็นเท่านั้น

หากได้พิจารณาถึงกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษทางอาญาของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีแล้ว พบว่ามีการส่งเสริมให้ผู้ต้องขังได้รับสิทธิในการที่จะติดต่อกับบุคคลภายนอกและได้รับการเยี่ยมเป็นประจำ โดยกำหนดว่าระยะเวลาเยี่ยมอย่างน้อยเดือนละ 1 ชั่วโมง ทั้งนี้ เพราะเห็นว่าการเยี่ยมจะเกิดประโยชน์และส่งผลดีต่อการแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังในการกลับตัวเป็นคนดีและกลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติ นอกจากนี้กฎหมายยังกำหนดให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังในการติดต่อกับญาติของตนและบุคคลที่ตนประสงค์จะติดต่อได้โดยทางจดหมาย ซึ่งในการตรวจจดหมายของผู้ต้องขังอาจกระทำได้โดยอาศัยเหตุผลทางด้านการรักษาความปลอดภัยและการรักษาความสงบในเรือนจำ และการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังเพราะเกรงว่าการติดต่อทางจดหมายนั้นจะเป็นผลร้ายต่อผู้ต้องขัง เท่านั้น

ส่วนในสหรัฐอเมริกานั้น ศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกาได้มีคำพิพากษาห้ามการตรวจจดหมายที่ส่งออกจากเรือนจำ รวมทั้งห้ามการจำกัดสิทธิการติดต่อกันทางจดหมายระหว่างนักโทษกับบุคคลที่อยู่นอกเรือนจำ การตรวจจดหมายที่ส่งเข้ามาในเรือนจำให้กระทำได้ แต่ห้ามอ่าน

²⁷ ข้อเสนอแนะทั่วไป 20 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน ย่อหน้า 11.

ข้อความในจดหมาย การเยี่ยมนักโทษในเรือนจำได้รับการขยายเวลาให้มากขึ้น และสะดวกยิ่งขึ้น ในวันหยุดหรือในเวลาเย็น และได้ยกเลิกข้อจำกัดในเรื่องจำนวนและการแต่งกายของผู้มาเยี่ยมด้วย

ส่วนตามกฎหมายไทยซึ่งมีเพียงพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 33 ที่กำหนดสิทธิความเป็นส่วนตัวในเรื่องการติดต่อสื่อสารไว้ ซึ่งบัญญัติไว้แต่เพียงว่าผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อจากบุคคลภายนอก โดยเฉพาะทนายความ²⁸

และต่อมาในปี พ.ศ. 2547 มีการออกข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการเยี่ยม การติดต่อของบุคคลภายนอกต่อผู้ต้องขัง และการเข้าดูกิจการหรือติดต่อการงานกับเรือนจำ พ.ศ. 2547²⁹ ขึ้นมาเพื่อจำกัดสิทธิเสรีภาพในความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับการติดต่อสื่อสารเพิ่มขึ้นมา โดยมีสาระสำคัญอันเป็นข้อจำกัดสิทธิในความเป็นส่วนตัวที่ไม่สมควร ในข้อ 13 ที่กำหนดว่า

“ผู้ได้รับอนุญาตให้เยี่ยมหรือติดต่อกับผู้ต้องขัง ต้องพูดภาษาไทย และออกเสียงให้ดังพอที่พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมอยู่ ณ ที่นั้น ได้ยิน จะพูดภาษาอื่นได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

ในกรณีเรือนจำจัดให้เยี่ยมหรือติดต่อกับผู้ต้องขังโดยการพูดคุยผ่านเครื่องมือสื่อสาร ผู้ได้รับอนุญาตให้เยี่ยมหรือติดต่อจะต้องยินยอมให้พนักงานเจ้าหน้าที่ฟังการสนทนา บันทึกเสียง และตัดการสื่อสาร หากเห็นว่าข้อความที่สนทนาเป็นไปโดยไม่เหมาะสม”

ผู้เขียนเห็นว่าข้อกำหนดดังกล่าวเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพในความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขังในการที่จะติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นเกินสมควร เนื่องจากการที่บุคคลภายนอกจะเข้าเยี่ยมผู้ต้องขังได้จะต้องผ่านกระบวนการตรวจสอบโดยเจ้าหน้าที่อย่างเคร่งครัดอยู่แล้ว และยังมีข้อกำหนดเกี่ยวกับสถานที่ที่จัดให้มีการเยี่ยมต้องเป็นสถานที่ที่ทางเรือนจำจัดไว้เท่านั้น ซึ่งอยู่ในสายตาของเจ้าพนักงานเรือนจำอย่างใกล้ชิดอยู่แล้ว การที่ผู้ต้องขังได้มีโอกาสพบปะและสนทนากับบุคคลผู้มาเยี่ยม ซึ่งอาจเป็นญาติหรือคนใกล้ชิด ได้มีโอกาสสนทนาซึ่งกันและกันในระยะเวลานั้น อันจำกัด ย่อมไม่มีเหตุอันสมควรที่เจ้าพนักงานเรือนจำจะต้องรับรู้ข้อความการสนทนานั้น อันถือเป็นการละเมิดสิทธิส่วนตัวของผู้ต้องขังเกินสมควรโดยใช่เหตุ

จากบทบัญญัติ มาตรา 36 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 แสดงให้เห็นว่าผู้ต้องขังมีสิทธิส่วนตัวที่จะติดต่อสื่อสารได้ แต่สิทธิดังกล่าวนี้ก็อาจถูกจำกัดไว้โดยบทบัญญัติแห่งกฎหมายได้เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม การจำกัดสิทธิดังกล่าวไว้จะกระทำได้แต่เพื่อ

²⁸ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 33 “ให้ผู้ต้องขังได้รับการเยี่ยมเขียนหรือติดต่อจากบุคคลภายนอกโดยเฉพาะ อย่างยิ่งจากทนายความที่บัญญัติไว้ในมาตรา 8 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ทั้งนี้ภายใต้ข้อบังคับที่อธิบดีวางไว้.”

²⁹ ออกโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479.

การรักษาความมั่นคงของรัฐ รักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ซึ่งจากการศึกษาไม่พบว่ามีกฎหมายฉบับใดหรือกฎ ระเบียบใด ๆ ที่ให้อำนาจเจ้าพนักงานเรือนจำมีอำนาจตรวจสอบและอ่านข้อความในจดหมายของผู้ต้องขังที่ติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกได้ แต่ในทางปฏิบัติโดยทั่วไปกลับพบว่าเรือนจำทุก ๆ แห่งจะทำการตรวจสอบและอ่านข้อความในจดหมายของผู้ต้องขังที่มีการส่งเข้าออก โดยอาศัยเหตุผลว่าเป็นการที่จะรักษาความปลอดภัยภายในเรือนจำ³⁰ ปัญหาที่ควรนำมาพิจารณาบททวนคือกรณีดังกล่าวเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 หรือไม่ ทั้งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎกระทรวงมหาดไทยซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ก็ได้บัญญัติให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานไว้โดยตรงในอันที่จะลิดรอนสิทธิความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขังในการที่จะติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกเรือนจำได้โดยเสรี

นอกจากนี้ จากการศึกษายังพบว่าวิธีการปฏิบัติหรือความเป็นจริงที่ปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันนั้น การส่งจดหมายระหว่างผู้ต้องขังภายในเรือนจำกับบุคคลภายนอกเรือนจำจะมีการส่งเข้าออกทุกวันทำการ จดหมายทุกฉบับที่มีการส่งออกไปภายนอกเรือนจำต้องผ่านการตรวจสอบจากเจ้าหน้าที่เรือนจำก่อนทุกครั้งเสมอ โดยมีเหตุผลว่าเพื่อเป็นการคัดกรองเนื้อหาหรือข้อความที่ไม่เหมาะสม ยกตัวอย่างเช่น การติดต่อเชื่อมโยงกันระหว่างขบวนการค้ายาเสพติด เป็นต้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องทำการตรวจสอบโดยละเอียด แต่ในทางกลับกันแล้วก็ถือว่าเป็นช่องทางที่เจ้าหน้าที่จะกระทำการโดยมิชอบอันเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพส่วนตัวของผู้ต้องขังได้ โดยเฉพาะจดหมายที่มีการร้องเรียนเจ้าหน้าที่เรือนจำ เช่น จดหมายของผู้ต้องขังที่ร้องเรียนว่าได้รับความเดือดร้อนจากการถูกบังคับให้ทำงานอย่างหนักและคนไม่ประสงค์ที่จะทำ จดหมายที่มีการบอกเล่ารายละเอียดที่เกี่ยวกับความเสื่อมเสียอันเกิดจากการกระทำของเจ้าหน้าที่เรือนจำนั้น เช่น กล่าวอ้างว่าผู้ต้องขังถูกเมียนดีโดยไร้เหตุผล การถูกผู้ต้องขังด้วยกันรุมทำร้าย หรือการทะเลาะวิวาทระหว่างผู้ต้องขังภายในเรือนจำ การฆ่าตัวตายภายในเรือนจำ เป็นต้น จดหมายเหล่านี้จะถูกทำลายและไม่มีการส่งออกไปภายนอกเรือนจำ ยิ่งไปกว่านั้น ผู้ต้องขังซึ่งเป็นผู้เขียนข้อความในจดหมายดังกล่าวจะถูกเจ้าหน้าที่เรียกมาสอบถามและว่ากล่าว หรือในบางกรณีก็อาจถูกลงโทษด้วยการเมียนดี เพราะเหตุผลว่าเป็นผู้ที่ทำให้เรือนจำได้รับความเสื่อมเสียหรือเสียหาย³¹

ด้วยเหตุนี้ นอกจากการกระทำของเจ้าหน้าที่เรือนจำจะเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพส่วนตัวของผู้ต้องขังอย่างมากอันเป็นการขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชน ขัดต่อข้อกำหนดมาตรฐาน

³⁰ นักโทษเดือดดาลกับสิทธิทางกฎหมาย (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) (น. 63). เล่มเดิม.

³¹ ตอนจบ เปิดจดหมายเรื่องเล่าชีวิตในเรือนจำ (ฉบับละเอียดที่สุดในประเทศไทย). (2555, มกราคม 27). <http://prachatai.com/journal/2012/01/38960>.

ขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีอาญา รวมถึงข้อตกลงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 เกินสมควรแล้ว ยังกระทบไปถึงความปลอดภัยในชีวิต ร่างกาย และการได้รับการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องของเจ้าหน้าที่เรือนจำอีกด้วย

ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า การทำหน้าที่ตรวจตราของเจ้าพนักงานเรือนจำก็ถือว่าเป็นการอันจำเป็น แต่ทั้งนี้จะต้องไม่เป็นการกระทบกระเทือนต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขังโดยไม่มีเหตุผลเพียงพอ เช่น ในเรื่องของการบังคับให้เจ้าพนักงานเรือนจำต้องรับรู้ถึงการสนทนาระหว่างผู้ต้องขังกับผู้ที่มาติดต่อเยี่ยมหรือการตรวจตราจดหมายของผู้ต้องขังโดยมีการเปิดอ่านข้อความก่อนส่งให้ผู้ต้องขังหรือส่งออกนอกเรือนจำนั้น ผู้เขียนเห็นว่าเป็นการละเมิดสิทธิในความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขังอันเกี่ยวกับเรื่องการติดต่อสื่อสารมากเกินสมควร การตรวจตราภายนอกเพื่อประโยชน์ในการรักษาความปลอดภัยของเรือนจำก็ย่อมเพียงพอแล้ว เช่น กรณีที่ผู้มาติดต่อขอเยี่ยมผู้ต้องขังกฎหมายได้กำหนดว่าจะต้องจัดให้เยี่ยมเฉพาะในสถานที่ที่ทางเรือนจำกำหนดไว้เท่านั้น ซึ่งมีเจ้าพนักงานเรือนจำดูแลอยู่ก็จะเป็นการเพียงพอแล้ว ไม่จำเป็นต้องถึงขนาดกำหนดให้เจ้าพนักงานเรือนจำจะต้องได้รับรู้ข้อความในการสนทนานั้น ๆ ด้วย ส่วนในเรื่องการส่งจดหมายนั้น เพียงแต่เจ้าพนักงานตรวจตราภายนอกก็เพียงพอแล้วไม่มีความจำเป็นอย่างใดที่จะต้องเปิดอ่านข้อความในจดหมายนั้น ทั้งนี้อาจมีข้อยกเว้นสำหรับนักโทษเด็ดขาดในความผิดร้ายแรงซึ่งอาจก่อให้เกิดความไม่ปลอดภัยต่อสังคมและประเทศชาติ อันเป็นการใช้เหตุผลเพื่อรักษาความสงบในเรือนจำและความปลอดภัยของประเทศชาตินั้นเอง โดยเป็นไปตามแนวทางเดียวกับกฎหมายของสหพันธรัฐเยอรมนีและประเทศสหรัฐอเมริกา

4.3.2.2 การคุ้มครองสิทธิในการติดต่อสื่อสารและการเยี่ยมพิเศษในวันพบญาติและการเยี่ยมผู้ต้องขังป่วย

สำหรับการราชทัณฑ์ในประเทศไทยก็ได้มีการให้สิทธิผู้ต้องขังในการเยี่ยมไว้เช่นกัน โดยแบ่งออกเป็น

1) การเยี่ยมผู้ต้องขังในกรณีปกติ ผู้ต้องขังและผู้มาเยี่ยมจะสามารถติดต่อสื่อสารถึงกันได้โดยมีลูกกรงเหล็กหรือลวดตาข่ายกั้นไว้ระหว่างผู้ต้องขังกับผู้มาเยี่ยม แต่จากการศึกษาพบว่าในบางประเทศจะแบ่งประเภทเรือนจำไว้ โดยเรือนจำประเภทที่มีความมั่นคงต่ำซึ่งใช้คุมขังผู้ต้องขังที่มีโทษเหลือน้อย และเป็นผู้ที่ไม่มีอันตราย การเยี่ยมผู้ต้องขังซึ่งอยู่ในเรือนจำที่มีความมั่นคงต่ำนี้จะสามารถเข้าเยี่ยมกันแบบใกล้ชิดได้ ผู้ต้องขังกับผู้มาเยี่ยมสามารถที่จะนั่งพูดคุยกันอย่างใกล้ชิดภายในห้องเยี่ยม นอกจากนี้อาจมีการรับประทานอาหารร่วมกันหรือทำกิจกรรมเล็กน้อยร่วมกันภายในสถานที่ที่จัดไว้สำหรับเยี่ยมได้ด้วย การเปิดโอกาสให้เยี่ยมในลักษณะนี้จะทำให้ผู้ต้องขังมีความรู้สึกผ่อนคลายจากความเครียด มีสุขภาพจิตที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นผลดีและต้องตาม

วัตถุประสงค์ของการบังคับโทษที่มุ่งแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (rehabilitation) และยอมทำให้ผู้กระทำความผิดไม่มีความคิดที่จะกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก

อย่างไรก็ตาม อาจมีภาระในด้านงบประมาณ อาคาร สถานที่ และความมั่นคงปลอดภัยของเรือนจำได้ ซึ่งกระบวนการในการจำแนกประเภทผู้ต้องขัง และประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานเรือนจำ สามารถช่วยแก้ปัญหาในเรื่องความมั่นคงปลอดภัยลงไปได้³²

ทั้งนี้ การเยี่ยมในลักษณะดังกล่าวข้างต้นได้มีการนำมาใช้ในประเทศไทย โดยจัดเป็นเทศกาลที่เรียกว่า “วันพบญาติ” ซึ่งจะจัดขึ้นปีละ 2 ครั้ง โดยอนุญาตให้ผู้ต้องขังประเภทที่อยู่ในเกณฑ์ที่มีความประพฤติดี เคารพกฎหมายและข้อบังคับ ไม่เคยกระทำความผิดวินัยของทางเรือนจำ ได้รับโอกาสให้พบปะกับญาติอย่างใกล้ชิดภายในสถานที่ที่ทางเรือนจำจัดเตรียมไว้ให้สำหรับการเยี่ยมหรือพบปะกัน โดยผู้ต้องขังและญาติที่มาเยี่ยมสามารถรับประทานอาหาร พุดคุย ทำกิจกรรมร่วมกันได้โดยไม่มีสิ่งกีดกันแต่อย่างใด³³

นอกจากการให้สิทธิผู้ต้องขังที่จะได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อจากบุคคลภายนอกและญาติตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ก็จะมีข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ ว่าด้วยการเยี่ยมการติดต่อของบุคคลภายนอกต่อผู้ต้องขังและการเข้าคู่มือหรือติดต่อการงานกับเรือนจำ พ.ศ. 2547³⁴ ที่กำหนดหลักเกณฑ์อันเป็นการจำกัดสิทธิในเรื่องการเยี่ยมการติดต่อจากบุคคลภายนอกและญาติเท่านั้น มิใช่บทคุ้มครองหรือรับรองสิทธิในเรื่องนี้แต่อย่างใด ซึ่งข้อกำหนดที่เป็นการจำกัดสิทธินี้ก็เช่น กำหนดว่าบุคคลภายนอกจะต้องได้รับอนุญาตจากผู้บัญชาการเรือนจำหรือผู้ได้รับมอบหมายจากผู้บัญชาการเรือนจำจึงจะเข้าเยี่ยมหรือติดต่อกับผู้ต้องขังได้ ผู้เข้าเยี่ยมต้องนำบัตรประจำตัวประชาชนหรือบัตรที่ออกโดยทางราชการที่ปรากฏภาพถ่ายมาแสดงและให้พนักงานเจ้าหน้าที่จดบันทึกข้อมูลไว้เป็นหลักฐานด้วย³⁵ ผู้ต้องขังที่จะได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อจากบุคคลภายนอกนั้นจะต้องเป็นผู้ต้องขังที่ได้รับอนุญาตให้ได้รับการเยี่ยมหรือไม่ใช่ผู้ต้องขังที่ถูกลงโทษทางวินัย โดย

³² จาก เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายเกี่ยวกับงานราชทัณฑ์ หน่วยที่ 1-8 (น. 370), โดย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชาวิทยาการจัดการ, 2551, กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.

³³ แหล่งเดิม.

³⁴ อธิบดีกรมราชทัณฑ์ออกข้อบังคับโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479.

³⁵ ข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ ว่าด้วยการเยี่ยมการติดต่อของบุคคลภายนอกต่อผู้ต้องขังและการเข้าคู่มือหรือติดต่อการงานกับเรือนจำ พ.ศ. 2547. ข้อ 7.

ตัดการเยี่ยม³⁶ และการเยี่ยมหรือติดต่อกับผู้ต้องขังจะต้องอยู่ภายในบริเวณที่เรือนจำกำหนดไว้เท่านั้น³⁷ เป็นต้น

2) การเยี่ยมผู้ต้องขังในกรณีที่ผู้ต้องขังนั้นป่วย ตามกฎหมายไทยได้กำหนดหลักเกณฑ์หรือให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังที่ป่วยได้รับการเยี่ยมเป็นกรณีพิเศษไว้ในข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ ว่าด้วยการเยี่ยมการติดต่อของบุคคลภายนอกต่อผู้ต้องขังและการเข้าดูกิจการหรือติดต่อการงานกับเรือนจำ พ.ศ. 2547 ซึ่งจะปรากฏอยู่ในหมวด 6 เรื่องการเยี่ยมผู้ต้องขังป่วย โดยมีสาระสำคัญอยู่ในข้อ 30 ที่กำหนดว่า “ผู้ต้องขังคนใดที่เจ็บป่วยอาการหนักและได้รับการรักษาตัวอยู่ในทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์หรือสถานพยาบาลของเรือนจำ หากผู้อำนวยการทัณฑสถาน โรงพยาบาลราชทัณฑ์ หรือผู้บัญชาการเรือนจำจะอนุญาตให้ผู้ต้องขังนั้นได้รับการเยี่ยมจากญาติภายในทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์หรือสถานพยาบาลของเรือนจำก็ได้แล้วแต่กรณี โดยพิจารณาจากรายงานของแพทย์หรือเจ้าหน้าที่พยาบาลประจำสถานพยาบาลนั้น” และข้อ 31 ที่กำหนดว่า “ให้มีการเยี่ยมจากญาติผู้ต้องขังป่วยได้ในระหว่างวันและเวลาราชการปกติโดยให้จัดเยี่ยมในทัณฑสถาน โรงพยาบาลราชทัณฑ์หรือสถานพยาบาลของเรือนจำหรือสถานที่อื่นใดอันสมควร แต่ต้องเป็นสถานที่ที่ญาติและผู้ต้องขังได้สนทนากันอย่างใกล้ชิด และเยี่ยมได้ครั้งละไม่เกิน 30 นาที”

นอกจากนี้ยังมีการจำกัดบุคคลที่มีสิทธิได้รับอนุญาตให้เข้าเยี่ยมผู้ต้องขังป่วยไว้ในข้อ 33 โดยกำหนดว่า “ญาติต่อไปนี้เท่านั้นที่จะได้รับอนุญาตให้เข้าเยี่ยมผู้ต้องขังป่วย

- (1) บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย
- (2) สามเณรหรือภรรยา
- (3) บุตร ธิดา หรือหลาน
- (4) พี่น้องร่วมบิดา มารดา หรือร่วมแต่บิดา หรือมารดาเดียวกัน
- (5) บุคคลอื่นที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด หรือผู้ที่ผู้ต้องขังป่วยร้องขอ”

จากข้อบังคับดังกล่าวจะเห็นได้ว่ากระบวนการบังคับโทษของประเทศไทยเองก็ได้มีการคำนึงถึงความสำคัญของผู้ต้องขังที่เจ็บป่วยอยู่พอสมควร แต่อย่างไรก็ตามผู้เขียนเห็นว่าข้อบังคับดังกล่าวข้างต้นได้กำหนดหลักเกณฑ์บางประการในลักษณะที่มีความเคร่งครัดมากเกินไป กล่าวคือ บุคคลผู้ได้รับสิทธิตามข้อบังคับนี้จะต้องเป็นผู้ต้องขังที่เจ็บป่วยอาการหนักและ

³⁶ ข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ ว่าด้วยการเยี่ยมการติดต่อของบุคคลภายนอกต่อผู้ต้องขังและการเข้าดูกิจการหรือติดต่อการงานกับเรือนจำ พ.ศ. 2547. ข้อ 8.

³⁷ ข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ ว่าด้วยการเยี่ยมการติดต่อของบุคคลภายนอกต่อผู้ต้องขังและการเข้าดูกิจการหรือติดต่อการงานกับเรือนจำ พ.ศ. 2547. ข้อ 11.

รักษาตัวอยู่ในทันตสถาน โรงพยาบาลราชทัณฑ์หรือสถานพยาบาลของเรือนจำ ทั้งจะต้องได้รับการอนุญาตให้เยี่ยมได้จากผู้อำนวยการทันตสถาน โรงพยาบาลราชทัณฑ์ หรือผู้บัญชาการเรือนจำเป็นรายกรณี ซึ่งการกำหนดให้เฉพาะผู้ต้องขังที่เจ็บป่วยอาการหนักเท่านั้นที่มีสิทธิได้รับการเยี่ยมอย่างใกล้ชิดนั้น ผู้เขียนมีความเห็นว่าผู้ต้องขังทุกคนที่เข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำทันตสถานย่อมถูกริดรอนสิทธิเสรีภาพและมีความทุกข์ทรมานจากการถูกจำกัดเสรีภาพอยู่แล้ว เมื่อเกิดการเจ็บป่วยซึ่งต้องมีการรักษาตัวอยู่ในทันตสถาน โรงพยาบาลราชทัณฑ์หรือสถานพยาบาลของเรือนจำจึงสมควรได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดด้วยเช่นเดียวกันทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อเป็นการเยียวยาทั้งสภาพร่างกายและสภาพจิตใจของผู้ต้องขังนั่นเอง จึงเห็นสมควรว่าข้อบังคับควรใช้คำว่า “ผู้ต้องขังที่เจ็บป่วย” เท่านั้น เพื่อเป็นการให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังในกรณีพิเศษเมื่อเกิดการเจ็บป่วยขึ้น

นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่าข้อบังคับดังกล่าว ในข้อ 31 กำหนดเวลาเยี่ยมผู้ต้องขังป่วยไว้อย่างเคร่งครัดว่าต้องเป็นวันและเวลาราชการตามปกติและมีสิทธิเยี่ยมได้เพียงครั้งละไม่เกิน 30 นาทีเท่านั้น ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าระยะเวลาดังกล่าวไม่เพียงพอสำหรับการพบปะ พูดคุย การให้กำลังใจและการดูแลผู้ต้องขังที่อยู่ในอาการเจ็บป่วย และไม่ควรมีการกำหนดกรอบเวลาไว้เคร่งครัดเช่นนี้แต่ควรได้รับการพิจารณาเป็นรายกรณีไป ซึ่งข้อบังคับ ข้อ 30 ก็ได้วางหลักเกณฑ์การอนุญาตว่าจะต้องให้ผู้บัญชาการทันตสถาน โรงพยาบาลราชทัณฑ์ หรือผู้บัญชาการเรือนจำอนุญาตให้เยี่ยมโดยพิจารณารายงานของแพทย์หรือเจ้าหน้าที่พยาบาลประจำสถานพยาบาลนั้นประกอบอยู่แล้ว ดังนี้ การกำหนดเวลาให้เข้าเยี่ยมผู้ต้องขังป่วยจึงควรให้เป็นดุลพินิจของผู้บัญชาการทันตสถาน โรงพยาบาลราชทัณฑ์ หรือผู้บัญชาการเรือนจำโดยกำหนดตามควรแก่กรณีแห่งความจำเป็นและพิจารณารายงานของแพทย์หรือเจ้าหน้าที่พยาบาลประจำสถานพยาบาลนั้นประกอบ น่าจะทำให้เกิดความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

4.4 ปัญหาการคุ้มครองสิทธิความเป็นส่วนตัวเรื่องการอยู่หรือพักอาศัย (Territorial Privacy)

4.4.1 การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวการอยู่หรือพักอาศัยของบุคคลทั่วไป

สิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัวเกี่ยวกับการอยู่หรือพักอาศัย ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนพลเมืองทั่วไปได้อย่างกว้างขวาง กล่าวคือ ในมาตรา 33 กำหนดว่าบุคคลทุกคนย่อมมีเสรีภาพในเคหสถาน และได้รับความคุ้มครองในการที่จะอยู่อาศัยและครอบครองเคหสถานโดยปกติสุข การเข้าไปในเคหสถานโดยปราศจากความยินยอมของผู้ครอบครอง หรือการตรวจค้นเคหสถานหรือในที่รโหฐาน จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาล หรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ และในมาตรา 34 ยังให้สิทธิแก่พลเมืองทั่วไปไว้อีกด้วยว่าบุคคลทุกคนย่อมมีเสรีภาพในการ

เดินทางและมีเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักร การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือสวัสดิภาพของประชาชน การผังเมือง หรือเพื่อสวัสดิภาพของผู้เยาว์

การให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในเรื่องการอยู่อาศัย การเดินทาง และการเลือกถิ่นที่อยู่ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 33 และมาตรา 34 ดังกล่าวนี้นิยมไม่อาจนำมาใช้คุ้มครองแก่ผู้ต้องขังได้อย่างแน่นอน เนื่องจากเหตุผลที่ต้องมีการแยกตัวผู้กระทำความผิดออกจากสังคม ในระยะเวลาหนึ่งเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษ

4.4.2 การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวการอยู่หรือพักอาศัยของผู้ต้องขัง

การรับรองคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับการอยู่หรือพักอาศัยของผู้ต้องขังนั้น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเองก็ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับสิทธิความเป็นส่วนตัวในเรื่องการพักอาศัยของผู้ต้องขังไว้เช่นกัน โดยเน้นย้ำว่า “เพื่อการรับประกันอย่างมีประสิทธิภาพจึงต้องมีข้อกำหนดให้นำตัวผู้ถูกคุมขังไปยังสถานที่ที่ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการให้เป็นสถานคุมขัง โดยจะต้องมีการลงทะเบียนชื่อของบุคคลที่ถูกคุมขัง สถานที่คุมขัง รวมทั้งชื่อผู้ที่รับผิดชอบดูแลสถานที่คุมขัง โดยจัดเก็บแบบการลงทะเบียนไว้ให้พร้อมที่ให้ผู้เกี่ยวข้องสามารถเข้าถึงได้ รวมทั้งญาติและเพื่อนของผู้ต้องขังด้วย”³⁸ และนอกจากนี้ในหลักการว่าด้วยการปกป้องบุคคลทุกคนจากการถูกคุมขังหรือจำคุกทุกรูปแบบของสหประชาชาติยังได้กำหนดไว้ด้วยว่า “เพื่อเป็นการกำกับดูแลให้มีการปฏิบัติตามกฎหมาย และระเบียบที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด จะต้องมีการตรวจเยี่ยมสถานที่คุมขังอย่างสม่ำเสมอโดยบุคคลที่มีคุณสมบัติและมีประสบการณ์ที่ได้รับการแต่งตั้งและรับผิดชอบต่อเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจที่แท้จริง ซึ่งจะต้องเป็นเจ้าหน้าที่ที่แยกจากเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจที่ทำหน้าที่โดยตรงในการดูแลสถานที่ใช้ในการคุมขังหรือสถานที่ลงโทษจำคุกบุคคลที่ถูกคุมขังหรือจำคุกต้องได้รับสิทธิในการติดต่อสื่อสารอย่างอิสระและเป็นความลับกับบุคคลที่เข้ามาเยี่ยมสถานที่คุมขังหรือจำคุก ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ เพื่อให้แน่ใจในเรื่องความปลอดภัยและความสงบเรียบร้อยในสถานที่นั้น” ซึ่งปรากฏอยู่ในหลักการข้อที่ 29

³⁸ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน ข้อเสนอแนะทั่วไป 20 ข้อ 7 (การประชุมครั้งที่สี่สิบสี่ ในปี 1992) และเอกสารรวมความเห็นทั่วไปและข้อเสนอแนะทั่วไปที่ได้รับการรับรองโดยกลไกสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติที่จัดตั้งขึ้นโดยสนธิสัญญา ดูเอกสารสหประชาชาติ U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.1. at 30 (1994), para. 11.

ส่วนในประเทศไทยมีกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479³⁹ หมวด 4 การควบคุมผู้ต้องขัง ข้อ 31⁴⁰ ได้จำกัดสิทธิเสรีภาพในความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขังในการพักอาศัยไว้ค่อนข้างมาก ซึ่งกำหนดให้เจ้าพนักงานเรือนจำจะต้องใช้อำนาจในการสั่งให้ผู้ต้องขังขึ้นเรือนนอนและออกจากเรือนนอนเป็นเวลาตามที่กำหนดไว้ คือ ผู้ต้องขังจะต้องอยู่ในเรือนนอนตั้งแต่ 18.00 น. – 6.00 น. เท่านั้น นับเป็นเวลา 12 ชั่วโมง ทั้งนี้ มิได้มีการคำนึงถึงขนาดที่พักอาศัยของผู้ต้องขังประกอบด้วย ซึ่งหากพิจารณาประกอบกับสถานที่ที่จัดเป็นเรือนนอนของผู้ต้องขังซึ่งมีลักษณะคับแคบและแออัดอย่างมาก โดยพื้นที่เรือนนอนมีความเปียกเสียด⁴¹ ผู้ต้องขังจะต้องใช้ชีวิตอยู่ในสภาพเรือนนอนที่ไม่ได้มาตรฐานและแออัดเป็นเวลาถึง 12 ชั่วโมง ต่อ 1 วัน ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมามากมาย เช่น ปัญหาสุขภาพจิตและสุขภาพร่างกาย การเกิดโรคระบาด วัณโรค โรคติดต่อ ได้อย่างง่ายดายแล้ว ยังเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพในการเคลื่อนไหวร่างกาย การพักอาศัย การมีที่อยู่หลับนอนของผู้ต้องขังเกินสมควรอีกด้วย

นอกจากนี้ ที่มีการกำหนดหลักเกณฑ์ในเรื่องที่เกี่ยวกับมาตรฐานของที่พักอาศัยของผู้ต้องขังในเรือนจำ ไว้ในกฎกระทรวงมหาดไทยฉบับที่ 33 พ.ศ. 2535 ว่าด้วยการระบายอากาศในอาคารสูงหรืออาคารขนาดใหญ่โดยวิธีกล⁴² ไว้ก็ไม่ได้ปรากฏว่ามีกฎ ระเบียบใด ๆ ที่กำหนดหลักเกณฑ์ในเรื่องมาตรฐานการให้สิทธิในความเป็นส่วนตัวในเรื่องที่พักอาศัยสำหรับผู้ต้องขัง ไว้ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากเรือนจำประเทศไทยประสบกับปัญหาจำนวนผู้ต้องขังล้นเรือนจำและพื้นที่ของเรือนจำไม่เพียงพอที่จะรองรับจำนวนผู้ต้องขังที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังนี้ แม้จะมีการบัญญัติกฎหมายขึ้นมาเพื่อกำหนดมาตรฐานเรื่องพื้นที่และที่อยู่อาศัยสำหรับผู้ต้องขัง แต่ก็ยังไม่สามารถนำมาใช้บังคับได้จริงอยู่นั่นเอง อย่างไรก็ตาม การจัดให้ผู้ต้องขังได้รับสิทธิตามมาตรฐานสากลในเรื่องความเป็นอยู่ส่วนตัวเกี่ยวกับที่พักอาศัยสำหรับผู้ต้องขังนั้น ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญอย่างยิ่งอันจะมีผลกระทบต่อสุขภาพร่างกาย จิตใจ การดำรงชีวิตประจำวันของ

³⁹ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 54 ตอนที่ 6 วันที่ 26 เมษายน 2480.; ซึ่งในการศึกษานี้จะใช้คำว่า “กฎกระทรวง.”

⁴⁰ กฎกระทรวง ข้อ 31 “ให้นำผู้ต้องขังเข้าห้องขังเวลา 18.00 นาฬิกา และนำออกจากห้องขังเวลา 6.00 นาฬิกา หากกำหนดเวลานี้ไม่เหมาะแก่กิจการหรือสภาพการณ์แห่งเรือนจำ ให้ผู้บัญชาการเรือนจำกำหนดเวลาใหม่ เมื่ออธิบดีอนุมัติแล้วให้ใช้ได้.”

⁴¹ ในปัจจุบันมีพื้นที่เฉลี่ยคิดเป็น 1.65 ตารางเมตรต่อคน และในแต่ละห้องจะมีผู้ต้องขังอาศัยอยู่รวมกันประมาณ 20-25 คน.

⁴² กฎกระทรวง ฉบับที่ 33 (พ.ศ. 2535) ออกตามความในพระราชบัญญัติ ควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522.

ผู้ต้องขังที่จำเป็นจะต้องอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ถูกกำหนดขอบเขตและบริเวณอันมีความคับแคบและไม่ได้มาตรฐาน

อย่างไรก็ดี สำนักทัณฑวิทยาได้มีบันทึกสำนักทัณฑวิทยา กำหนดรายละเอียดและมาตรฐาน เป็นแนวทางปฏิบัติภายในเรือนจำไว้เช่นกัน เช่น การกำหนดมาตรฐานของลักษณะของเรือนนอน ขนาดของพื้นที่ที่เรือนนอนต่อคน กำหนดระบบการระบายอากาศ ระบบการกำจัดของเสีย ลักษณะของห้องน้ำห้องส้วมที่ถูกสุขลักษณะในปริมาณที่เพียงพอแก่จำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำ⁴³ แม้ว่าแนวทางปฏิบัติที่สำนักทัณฑวิทยากำหนดขึ้นดังกล่าวนี้จะมีความสอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ แต่ความเป็นจริงแล้วก็ไม่สามารถที่จะปฏิบัติให้เป็นไปตามที่ปรากฏในบันทึกสำนักทัณฑวิทยาได้ เพราะเป็นการยากที่จะขยายพื้นที่ของเรือนจำแต่ละแห่งโดยจัดระบบระเบียบ การวางเรือนนอนและสถานที่ต่าง ๆ ในเรือนจำเสียใหม่ อีกทั้งบุคลากรที่มีจำนวนไม่เพียงพออยู่แล้วหากจะปรับปรุงดังที่กล่าวมาก็ย่อมจะต้องเพิ่มจำนวนบุคลากรให้เพียงพอตามไปด้วย

ตามมาตรฐานสากล ได้มีการกำหนดพื้นที่นอนของผู้ต้องขังที่อยู่ในเกณฑ์มาตรฐานไว้ 1 คนต่อพื้นที่นอน 7.5 ตารางเมตร ส่วนในประเทศไทยนั้นกรมราชทัณฑ์ได้กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของพื้นที่นอนสำหรับผู้ต้องขังไว้ 1 คนต่อพื้นที่นอน 2.25 ตารางเมตร โดยจะต้องมีการระบายอากาศในห้องขังอยู่ในเกณฑ์ที่ดีด้วย แต่ในปัจจุบันจำนวนผู้ต้องขังเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องแต่สถานที่ที่จะรองรับจำนวนผู้ต้องขังนั้นมีเท่าเดิม จึงทำให้มีพื้นที่นอนสำหรับผู้ต้องขัง 1 คนต่อ 0.85 ตารางเมตร เท่านั้น ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานถึง 3 เท่า

ตามที่คุณเขียนได้ทำการค้นคว้าพบว่ามีการบอกกล่าวของผู้ต้องขังที่แสดงถึงลักษณะการอยู่ในเรือนนอนว่าในแต่ละแดนจะมีขนาดเรือนนอนที่แตกต่างกันออกไป เล็กบ้างใหญ่บ้าง ในแต่ละห้องจะมีผู้ต้องขังอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนหลายสิบชีวิตขึ้นอยู่กับขนาดของห้อง เมื่อขึ้นเรือนนอนแล้วก็มีเจ้าหน้าที่คอยตรวจนับจำนวนผู้ต้องขัง จากนั้นก็ต่างคนต่างปูที่นอนของตนเอง จากนั้นทางเรือนจำก็จะเปิดโทรทัศน์ให้ผู้ต้องขังดูภายในเรือนนอนนั้น โดยเจ้าหน้าที่เรือนจำที่เข้าเวรในเวลานั้นจะเป็นผู้ทำหน้าที่เปิด-ปิดตามเวลา และโทรทัศน์จะถูกปิดลงโดยพร้อมกันทุกแดน ในเวลา 21.30 น. โดยประมาณ เป็นสัญญาณให้ผู้ต้องขังนอนนั่นเอง⁴⁴

⁴³ บันทึกสำนักทัณฑวิทยาที่ ขธ. 0705/267 เรื่องส่งกรอบมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง ลงวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2547.

⁴⁴ ตอนจบ เปิดจดหมายเรื่องเล่าชีวิตในเรือนจำ (ฉบับละเอียดที่สุดในประเทศไทย). (2555, มกราคม 27). <http://prachatai.com/journal/2012/01/38960>.

เนื่องจากสภาพเรือนจำของประเทศไทยมีลักษณะเป็นห้องขังรวม และจากปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ ทำให้ผู้ต้องขังต้องอาศัยอยู่กันอย่างแออัด อันมีผลต่อสุขภาพอนามัย สภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง อันมีแนวโน้มให้เกิดเป็นปัญหาด้านสุขภาพกายและจิตเสื่อม ปัญหาการเกิดโรคติดต่อ โรคระบาดต่าง ๆ ตามไปด้วย เช่น โรคระบบทางเดินหายใจ โรคผิวหนัง โรคเครียด เป็นต้น อันจะส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของผู้ต้องขัง โดยกรมราชทัณฑ์ไม่สามารถที่จะให้บริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้ต้องขังได้อย่างเพียงพอตามมาตรฐานสากลที่กำหนดให้ผู้ต้องขังต้องอาศัยอยู่ในเรือนนอนที่มีขนาดกว้างพอสมควร มีเตียงนอนเป็นเอกเทศ มีการดำเนินการด้านสุขาภิบาลที่ดีเพื่อให้เรือนจำและเรือนนอนมีความสะอาด อย่างไรก็ตามด้วยข้อจำกัดหลายประการทำให้เรือนจำทัณฑสถานในประเทศไทย ไม่สามารถจัดการในด้านที่อยู่อาศัยให้เป็นไปตามมาตรฐานสากลได้ ซึ่งสาเหตุประการสำคัญได้แก่การมีผู้กระทำความผิดหลังไหลเข้าสู่เรือนจำเป็นจำนวนมาก และเพิ่มสูงขึ้นทุก ๆ ปี ซึ่งการแก้ไขปัญหาดังกล่าวย่อมกระทำได้ด้วยการนำมาตราการหลักเลี่ยงการใช้โทษจำคุก มาใช้แก่ผู้ต้องขังบางประเภท และนำมาตราการลงโทษอย่างอื่นมาใช้บังคับแทนการจำคุกผู้กระทำความผิด ก็น่าจะเป็นการช่วยแก้ไขปัญหากับที่อยู่อาศัยได้ในระดับหนึ่ง และหากนำมาตราการดังกล่าวมาใช้อย่างจริงจัง ประเทศไทยอาจให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังในด้านนี้ได้ตามมาตรฐานสากล

หากได้พิจารณาถึงกฎหมายสหรัฐอเมริกาได้กำหนดสิทธิความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขังในการอยู่หรือพักอาศัยไว้ โดยมีข้อเสนอแนะของคณะกรรมการที่ปรึกษาว่าด้วยการกำหนดมาตรฐานและเป้าหมายอาญายุติธรรมแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (National Advisory Commission on Criminal Justice Standards and Goals) โดยเสนอไว้ว่าในเรือนจำแต่ละแห่งควรจัดให้ผู้ต้องขังมีที่พักอาศัยเป็นส่วนตัว และในกฎหมายราชทัณฑ์ของสหรัฐอเมริกาได้มีการกำหนดมาตรฐานในเรื่องขนาดห้องขังไว้โดยเฉลี่ยว่าผู้ต้องขังแต่ละคนควรจะต้องมีพื้นที่ในการใช้สอยอย่างน้อย 60 ตารางฟุต (square feet) และในกรณีที่ห้องขังใดมีพื้นที่ใช้สอยของผู้ต้องขังแต่ละคนโดยเฉลี่ยน้อยกว่า 80 ตารางฟุต ก็ไม่ควรให้ผู้ต้องขังอยู่ภายในห้องขังนั้นเกินกว่าวันละ 10 ชั่วโมง⁴⁵

ผู้เขียนเห็นว่าแนวทางการลดปัญหาในเรื่องการอยู่หรือพักอาศัยในเรือนจำที่จะเป็นการดูแลและคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับที่พักอาศัยได้ทางหนึ่ง ได้แก่ การจัดให้มีการตรวจตราสถานที่คุมขังอย่างสม่ำเสมอ โดยควรกำหนดให้การตรวจตราสถานที่คุมขังหรือเรือนจำนั้นเป็นส่วนหนึ่งของระบบการตรวจเยี่ยมอย่างเป็นระยะ ๆ อีกทั้งน่าจะเป็นการสร้างมาตรการที่มีประสิทธิภาพรูปแบบหนึ่งในการต่อต้านการกระทำละเมิดหรือการอันมิชอบจาก

⁴⁵ Tim Owen QC and Alison Macdonald (p. 181). Op.cit.

เจ้าหน้าที่ ตามที่คณะกรรมการเพื่อป้องกันการทรมาน (CPT) ระบุว่า “ส่วนสำคัญของการกำหนดให้มีการเยี่ยมเรือนจำแต่ละแห่งเป็นประจำโดยองค์กรอิสระ (คณะกรรมการตรวจเยี่ยม หรือ ผู้พิพากษาที่กำกับดูแล) ทำให้สามารถรับรู้ ข้อร้องเรียนจากผู้ต้องขัง (และดำเนินการต่อหากจำเป็น) และได้ตรวจตราสถานที่ คณะกรรมการเช่นนี้สามารถแสดงบทบาทสำคัญในการเชื่อมความแตกต่างที่เกิดขึ้นระหว่างฝ่ายบริหารเรือนจำและผู้ต้องขังที่ให้ข้อมูลหรือผู้ต้องขังทั่วไป สำหรับกลไกที่มีอยู่ในการตรวจตราสถานที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจก็เป็นเรื่องที่ต้องกระทำเพื่อ “เป็นการสร้างความรับผิดชอบที่สำคัญต่อการป้องกันการปฏิบัติที่เลวร้ายต่อบุคคลที่ถูกคุมขังโดย เจ้าหน้าที่ตำรวจและทำให้แน่ใจว่าสถานที่คุมขังในสถานีดำรงมีสภาพที่น่าพอใจ”

กฎหมายของแต่ละประเทศมักกำหนดให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายตุลาการ และ/หรืออัยการมีหน้าที่ในการตรวจตราสถานที่คุมขัง เจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมาย หน่วยงานของจำเลย เจ้าหน้าที่การแพทย์ ผู้เชี่ยวชาญอิสระ และผู้แทนของภาคประชาสังคมอาจมีส่วนร่วมในการตรวจตราด้วย ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา (Ombudsmen) หรือสถาบันสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ คณะกรรมการกาชาดสากล (ICRC) และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ควรได้รับอนุญาตให้สามารถเข้าถึงสถานที่คุมขังทุกแห่งได้ตามที่มีการร้องขอ ทั้งนี้ โดยเห็นว่าสถานที่ต่าง ๆ ที่ใช้ในการคุมขังควรต้องได้รับการตรวจเยี่ยมอย่างสม่ำเสมอ และโดยไม่ต้องมีการแจ้งเตือนล่วงหน้า และต้องมีความพยายามทุกประการที่จะสื่อสารโดยตรงและอย่างเป็นความลับกับบุคคลที่ถูกคุมขังหรือถูกจำคุก สถานที่ที่ต้องได้รับการตรวจเยี่ยมนั้น รวมถึงห้องขังของเจ้าหน้าที่ตำรวจ สถานที่คุมขังก่อนการพิจารณาคดี บริเวณสถานที่ให้บริการเกี่ยวกับความมั่นคง สถานที่คุมขังของการใช้อำนาจทางปกครองและเรือนจำคณะผู้ตรวจตราต้องมีอิสระที่จะรายงานสิ่งที่พวกเขาพบต่อสาธารณะหากว่าเลือกที่จะทำเช่นนั้น

จากกรณีดังกล่าวข้างต้น จากการศึกษาพบว่ามีกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ในส่วนที่ 6 เรื่องการอนามัยและการสุขาภิบาล ในข้อ 66 กำหนดให้แพทย์มีหน้าที่เข้าทำการตรวจเรือนจำในส่วนที่เกี่ยวกับการอนามัยของผู้ต้องขังและการสุขาภิบาลของเรือนจำโดยทั่ว ๆ ไป ทุก ๆ 3 วัน และมีระเบียบกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยการปฏิบัติงานอนามัยเรือนจำ พ.ศ. 2521 ซึ่งกำหนดให้มีแพทย์ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการอนามัยเรือนจำ⁴⁶ โดยระเบียบกระทรวงสาธารณสุขได้กำหนด ให้แพทย์หรือแพทย์ที่

⁴⁶ ระเบียบกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยการปฏิบัติงานอนามัยเรือนจำ พ.ศ. 2521. ซึ่งต่อไปนี้จะใช้คำว่า “ระเบียบกระทรวงสาธารณสุข.” ข้อ 4 “ภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการราชทัณฑ์ อำนาจและหน้าที่เกี่ยวกับ การอนามัยเรือนจำ มีดังต่อไปนี้

(1) การตรวจรักษาโรค

ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบแทน⁴⁷ นั้นเข้าทำการตรวจเรือนจำในส่วนที่เกี่ยวกับการอนามัยของผู้ต้องขัง และการสุขาภิบาลของเรือนจำโดยทั่ว ๆ ไป ทุก 3 วัน⁴⁸ ซึ่งหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้ถือเป็นการสอดคล้องต้องตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ที่กำหนดไว้ในข้อ 26(1)(ข) ที่กำหนดให้แพทย์ทำการตรวจอนามัยและความสะอาดของเรือนจำ แต่ในทางปฏิบัติก็ไม่สามารถนำข้อกำหนดดังกล่าวมาใช้ได้เนื่องจากปัญหาการขาดแคลนบุคลากรทางด้าน การแพทย์

ทั้งนี้ผู้เขียนเห็นว่าเนื่องจากการเพิ่มขนาดพื้นที่ของเรือนจำเป็นไปได้ค่อนข้างยาก วิธีการแก้ปัญหาอีกทางหนึ่งได้แก่ การหามาตรการลงโทษอย่างอื่นแทนการลงโทษจำคุก เพื่อลดปริมาณผู้ต้องขังในเรือนจำ และควรกำหนดเวลาให้ผู้ต้องขังอยู่ในเรือนนอนที่แออัดเฉพาะเวลา

-
- (2) การควบคุมป้องกันโรค
 - (3) การตรวจและแนะนำการสุขาภิบาล
 - (4) การส่งเสริมสุขภาพอนามัย
 - (5) การฟื้นฟูสมรรถภาพ”
 - (6) การส่งผู้ต้องขังไปรับการรักษาพยาบาลในสถานพยาบาลนอกเรือนจำ.”

⁴⁷ ระเบียบกระทรวงสาธารณสุข ข้อ 5 “ให้นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด หรือผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมวิชาการ และบริการสาธารณสุข หรือนายแพทย์ผู้อำนวยการโรงพยาบาลจังหวัด หรือแพทย์ที่ได้รับมอบหมาย เป็นแพทย์ประจำเรือนจำประจำจังหวัด และให้นายแพทย์ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลอำเภอ หรือนายแพทย์ผู้อำนวยการศูนย์การแพทย์และอนามัย ในอำเภอนั้น ๆ หรือแพทย์ผู้ได้รับมอบหมายเป็น แพทย์ประจำเรือนจำประจำอำเภอ และปฏิบัติหน้าที่ตามข้อ 4 ตามความเหมาะสม

ในกรณีที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ตามวรรคแรกไม่อยู่หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้จะมอบหมายให้แพทย์อื่นที่สังกัดกระทรวงสาธารณสุข หรือแพทย์ที่สังกัดหน่วยราชการอื่นในเขตจังหวัด หรือในเขตอำเภอนั้น ๆ รับผิดชอบงานอนามัยเรือนจำในเขตจังหวัด หรือในเขตอำเภอนั้น ๆ ก็ได้ โดย ให้แพทย์ผู้รับผิดชอบในการปฏิบัติงานอนามัยเรือนจำอยู่ในขณะนั้น เสนอจังหวัดออกคำสั่งแต่งตั้งและมอบหมายอำนาจหน้าที่ให้รับผิดชอบแทนเป็นลายลักษณ์อักษรไว้เป็นหลักฐาน.”

⁴⁸ ระเบียบกระทรวงสาธารณสุข ข้อ 6 “ให้แพทย์ผู้รับผิดชอบตามความในข้อ 5 เข้าตรวจเรือนจำในส่วนที่เกี่ยวกับการ อนามัยของผู้ต้องขัง และการสุขาภิบาลของเรือนจำโดยทั่ว ๆ ไป ทุก 3 วัน

กรณีมีเหตุจำเป็นที่จะต้องกระทำการโดยเร็วโดยต่อเนื่องกัน เพื่อให้การรักษาผู้ต้องขัง ที่เจ็บป่วยหรือป้องกันและกำจัดการระบาดของโรคติดต่อ ให้แพทย์ผู้รับผิดชอบกำหนดช่วงระยะเวลา การเข้าปฏิบัติงานในเรือนจำได้ตามความจำเป็น ให้แพทย์แจ้งให้ผู้บัญชาการเรือนจำจัดส่งผู้ป่วยไปเข้า รับการรักษาพยาบาลในสถานพยาบาล ตามความในข้อ 7 โดยทางเรือนจำมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดส่งผู้ป่วยหนัก หรือผู้ป่วยฉุกเฉินไปรับการรักษาพยาบาลตามคำแนะนำของแพทย์ และควบคุมดูแล ผู้ต้องขัง โดยปฏิบัติตามระเบียบและคำสั่งของกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการนั้น.”

นอนเท่านั้น โดยอาจมีการหากิจกรรมพิเศษให้สำหรับผู้ต้องขังที่ต้องการทำกิจกรรมนันทนาการ หรือออกกำลังกายมากกว่าการบังคับให้ผู้ต้องขังขึ้นไปอยู่แออัดรวมกันบนเรือนนอนเป็นเวลานาน

4.5 ปัญหาการคุ้มครองสิทธิความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับการเก็บรักษาทรัพย์สินส่วนตัว

4.5.1 การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับการเก็บรักษาทรัพย์สินส่วนตัวของบุคคลทั่วไป

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติให้ความคุ้มครองและรับรองสิทธิในทรัพย์สินของประชาชนพลเมืองทั่ว ๆ ไปไว้ในส่วนที่ 5 มาตรา 41 ซึ่งบัญญัติว่า “สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง ขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัดสิทธิเช่นนี้ ย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ...” จึงอาจกล่าวได้ว่าบุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิเต็มทีในความเป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้น ๆ หากจะจำกัดสิทธิดังกล่าวจะทำให้ต่อเนื่องเมื่อมีการบัญญัติกฎหมายขึ้นมารองรับเท่านั้น

4.5.2 การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับการเก็บรักษาทรัพย์สินส่วนตัวของผู้ต้องขัง

กฎหมายบังคับโทษทางอาญาของไทย ได้แก่ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ก็มีการกล่าวถึงเรื่องทรัพย์สินของผู้ต้องขังไว้ด้วยเช่นกัน ซึ่งปรากฏอยู่ในหมวด 9 ทรัพย์สินของผู้ต้องขัง โดยกำหนดให้อาศัยกฎกระทรวงในการพิจารณาว่าผู้ต้องขังมีสิทธินำทรัพย์สินชนิดใดเข้ามาเก็บรักษาไว้ในเรือนจำได้บ้าง ตลอดจนเรื่องการรักษา และการคืนทรัพย์สิน⁴⁹ หากผู้ต้องขังคนใดนำทรัพย์สินใดเข้ามาภายในเรือนจำโดยมิได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานเรือนจำก่อน เจ้าพนักงานเรือนจำมีสิทธิริบเป็นของแผ่นดิน หรือทำลายเสีย แล้วแต่ชนิดและประเภทของทรัพย์สิน⁵⁰ ซึ่งในกฎกระทรวงมหาดไทย⁵¹ ได้กำหนดเรื่องทรัพย์สินของผู้ต้องขังไว้ในส่วนที่ 8 แบ่งออกเป็น 3 หมวด ได้แก่ หมวด 1 เป็นข้อกำหนดสิ่งของต้องห้าม ได้แก่ ผิ่น กัญชา หรือยาเสพติด สุราหรือของมีนเมาอย่างอื่น เครื่องอุปกรณ์สำหรับเล่นการพนันและการหลบหนี อาวุธ สิ่งของมีพิษ ต่อร่างกาย วัตถุระเบิด หรือน้ำมันเชื้อเพลิง และสัตว์มีชีวิต⁵² หมวด 2 เป็นข้อกำหนดสิ่งของที่อนุญาตให้นำเข้ามาได้ในจำนวนที่พอสมควร ได้แก่ ของใช้ที่เกี่ยวกับการรักษาอนามัย เช่น

⁴⁹ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 38.

⁵⁰ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 39.

⁵¹ ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 ซึ่งต่อไปนี้จะใช้คำว่า “กฎกระทรวง.”

⁵² กฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ 127.

แปรงสีฟัน ยาสีฟัน หวี สบู่ ผ้าเช็ดตัว เป็นต้น และอาหารที่ปรุงสำเร็จ⁵³ และหมวด 3 กำหนดเรื่อง สิ่งของอย่างอื่นซึ่งมิใช่เป็นสิ่งของต้องห้ามและซึ่งมิใช่เป็นสิ่งของที่อนุญาต โดยหลักแล้วก็จะ อนุญาตให้ผู้ต้องขังมีไว้ในเรือนจำ⁵⁴

นอกจากนี้ กรมราชทัณฑ์ได้มีการออกหนังสือเวียนกรมราชทัณฑ์ ที่ ยธ 0705/ว 9 ลงวันที่ 23 มีนาคม 2552 เรื่องการกำหนดสิ่งของเครื่องใช้ส่วนตัวสำหรับผู้ต้องขัง โดยกรม ราชทัณฑ์ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าในปัจจุบันเรือนจำ/ทัณฑสถานแต่ละแห่งมีแนวทางในการปฏิบัติ เรื่องการอนุญาตให้ผู้ต้องขังนำสิ่งของเครื่องใช้เข้ามาหรือเก็บรักษาไว้ในเรือนจำแตกต่างกันออกไป จึงทำให้ขาดความเป็นระเบียบและกระทบต่อประสิทธิภาพในการควบคุมผู้ต้องขัง แม้ว่าเรื่อง ดังกล่าวจะมีข้อกำหนดไว้แล้วตามกฎหมายกระทรวงออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติ ราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ข้อ 69 ข้อ 70 และข้อ 128 ก็ตาม แต่เพื่อให้การปฏิบัติงานของเรือนจำ/ ทัณฑสถานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย และเพิ่มประสิทธิภาพการ ควบคุมผู้ต้องขัง กรมราชทัณฑ์จึงกำหนดแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งของเครื่องใช้สำหรับผู้ต้องขังไว้ ดังนี้

1. เครื่องแต่งกาย ให้ถือปฏิบัติตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยเครื่องแต่งกายสำหรับผู้ต้องขัง พ.ศ. 2538 และอนุญาตให้ผู้ต้องขังมีเครื่องแต่งกายได้จำนวนไม่เกิน 5 ชุด สำหรับนักโทษ เด็ดขาดให้งดสวมใส่เครื่องแต่งกายส่วนตัว โดยจะต้องสวมใส่เครื่องแต่งกายที่ทางเรือนจำจัดเตรียม ไว้ให้เท่านั้น
2. เครื่องหลับนอน ให้มีคนละ 1 ชุด หากของเดิมหมดสภาพการใช้งานเมื่อจะแจกจ่าย ของใหม่จะต้องให้ผู้ต้องขังนำของเก่ามาแลกคืน
3. สิ่งของเครื่องใช้จำเป็นเกี่ยวกับอนามัย นอกจากที่ทางเรือนจำจัดเตรียมให้ เช่น แปรงสีฟัน ขันอาบน้ำ ผ้าเช็ดตัว ผงซักฟอก สบู่ ยาสีฟัน แชมพู ฯลฯ แล้ว อนุญาตให้ผู้ต้องขังมี สิ่งอำนวยความสะดวกใด ๆ ที่เป็นของส่วนบุคคล เช่น กระติกน้ำร้อน หม้อหุงข้าว ฯลฯ
4. อาหารสำเร็จรูปอนุญาตให้มีได้ แต่จะต้องไม่ให้มีจำนวนมากเกินสมควร เช่น บะหมี่กึ่งสำเร็จรูป อนุญาตให้มีได้ไม่เกิน 1 แพ็ค หรือ 10 ซอง ส่วนบรรจุภัณฑ์ที่เป็นแก้ว ห้ามนำเข้าและอนุญาตให้ผู้ต้องขังมีเก็บไว้เป็นอันขาด อาหารกระป๋องและเครื่องดื่มที่บรรจุ กระป๋องต้องเป็นสินค้าที่ซื้อจากทางร้านสะดวกซื้อผู้ต้องขังเท่านั้น โดยอยู่ในความควบคุมของ

⁵³ กฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ 128.

⁵⁴ กฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ 129-131.

เรือนจำในการกำหนดมาตรการในการป้องกันการนำกระป๋องเหล้าไปใช้อุปกรณ์ในการก่อเหตุร้ายต่าง ๆ

5. สิ่งของอย่างอื่นนอกจากที่ระบุไว้นี้ ให้เป็นดุลพินิจของเจ้าพนักงานเรือนจำว่าจะอนุญาตหรือไม่

จากการศึกษาถึงข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีอาญา (Standard of minimum Rule for the Treatment of Prisoners) พบว่ามีการกำหนดถึงสิทธิของผู้ต้องขังในเรื่องดังกล่าวไว้ด้วยเช่นกัน โดยแบ่งออกเป็นดังนี้⁵⁵

(1) เงิน ของมีค่า เสื้อผ้า และสิ่งของอื่นของผู้ต้องขัง ซึ่งตามข้อบังคับเรือนจำไม่ยอมให้เก็บรักษาเอง เมื่อนำเข้ามาในเรือนจำขณะรับตัวนั้น ให้ทางเรือนจำรักษาไว้ให้ปลอดภัยในสภาพที่เรียบร้อย และจัดทำบัญชีทรัพย์สินโดยเจ้าของลงชื่อกำกับไว้

(2) บรรดาสิ่งของและเงินจะต้องมอบคืนให้แก่ผู้ต้องขังเมื่อปล่อยตัว เว้นแต่จะอนุญาตให้ใช้เงินในเรือนจำได้ หรือได้ส่งของนั้นออกไปจากเรือนจำก่อนแล้ว หรือจำเป็นต้องทำลายเสื้อผ้ามิให้แพร่โรคร้าย การมอบคืนให้เจ้าของลงชื่อกำกับไว้ด้วย

(3) เงินหรือทรัพย์สินที่ผู้ต้องขังรับมาจากภายนอกเรือนจำให้อนุโลมปฏิบัติเหมือนกัน

(4) ถ้าผู้ต้องขังนำยารักษาโรคใด ๆ เข้ามา ให้แพทย์วินิจฉัยและสั่งว่าควรจะใช้อย่างไร

อันจะเห็นได้ว่า ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ประกอบกฎกระทรวง และหนังสือเวียนในเรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สินของผู้ต้องขัง ยังไม่มีความชัดเจนอยู่บ้างและยังไม่สอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีอาญา (Standard of minimum Rule for the Treatment of Prisoners) ทั้งนี้ เนื่องจาก สิ่งของทุกชนิดของผู้ต้องขังที่นำเข้ามาในเรือนจำจะต้องผ่านเข้ามาทางเจ้าพนักงานเรือนจำซึ่งหากเป็นของที่ไม่ได้รับอนุญาตให้นำเข้ามา ก็อาจถูกริบเสียหรือถูกทำลาย และไม่มีที่สำหรับให้ผู้ต้องขังเก็บรักษาทรัพย์สินใด ๆ ได้อย่างปลอดภัย ผู้ต้องขังแต่ละคนจะมีเพียงล็อกเกอร์ที่ใช้สำหรับเก็บสิ่งของได้เล็กน้อย มีขนาดประมาณ 30×50×50 เซนติเมตร ซึ่งวางได้เพียงของใช้ส่วนตัว เช่น เสื้อผ้าไม่กี่ชุด ขันอาบน้ำ กล่องสบู่ แปรงสีฟัน และของใช้ส่วนตัวเล็กน้อยเท่านั้น⁵⁶ นอกจากนี้ หากเป็นสิ่งของมีค่าที่ผู้ต้องขังได้นำติดตัวมาด้วยในเวลาแรกกับเจ้าพนักงานเรือนจำจะจัดเก็บไว้ให้ แต่ก็ไม่มีข้อกำหนดใดระบุไว้ในเรื่องการรักษาทรัพย์สินของผู้ต้องขังไว้อย่างปลอดภัยและให้จัดทำรายการทรัพย์สินโดยผู้ต้องขังนั้น

⁵⁵ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีอาญา (Standard of minimum Rule for the Treatment of Prisoners) ข้อ 43.

⁵⁶ เบื้องหลังเรื่องเล่าชีวิตในเรือนจำ (ฉบับละเอียดที่สุดในประเทศไทย). (2555, มกราคม 25). <http://prachatai.com/journal/2012/01/38931>.

ลงลายมือชื่อรับรองไว้ เช่นในข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีอาญา ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า เป็นมาตรการที่มีความเหมาะสมและยุติธรรม อันจะเป็นการรับรองและคุ้มครองสิทธิส่วนตัวเกี่ยวกับทรัพย์สินของผู้ต้องขังได้ดียิ่งขึ้นอีกระดับหนึ่งและเป็นไปตามมาตรฐานสากล

4.6 ปัญหาการคุ้มครองสิทธิความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับการใช้เวลาว่างส่วนตัว

4.6.1 การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับการใช้เวลาว่างส่วนตัวของบุคคลทั่วไป

สิทธิในเรื่องนี้เป็นสิทธิเสรีภาพทั่วไปของบุคคลทุกคนที่ไม่อาจถูกจำกัดได้ แต่เพียงจะต้องอยู่ภายในขอบเขตที่ว่าการใช้สิทธิของแต่ละบุคคลนั้นจะไปกระทบกระเทือนสิทธิของผู้อื่นมิได้ เพราะบุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกายที่จะกระทำการใด ๆ ก็ได้เพียงเท่าที่ไม่เป็นการละเมิดต่อกฎหมาย

4.6.2 การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับการใช้เวลาว่างส่วนตัวของผู้ต้องขัง

ในเรื่องความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับการใช้เวลาว่างส่วนตัวของผู้ต้องขังนั้น ก็ย่อมจะต้องมีความแตกต่างออกไปจากสิทธิเสรีภาพของพลเมืองทั่วไปที่มีได้ถูกต้องขัง ผู้เขียนขอแยกทำการศึกษาวิเคราะห์ออกเป็นหัวข้อย่อย ๆ ดังนี้

4.6.2.1 การออกกำลังกาย และนันทนาการของผู้ต้องขัง

การออกกำลังกายและการพักผ่อนหย่อนใจในเวลาว่างเป็นสิ่งสำคัญและมีประโยชน์อย่างมาก เป็นการสนับสนุนให้ผู้ต้องขังใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และเป็นการช่วยผ่อนคลายความตึงเครียด เนื่องจากบรรยากาศในเรือนจำทำให้มีชีวิตประจำวันที่น่าเบื่อ กิจกรรมนันทนาการจึงมีความสำคัญแก่ผู้ต้องขังเป็นอย่างมาก ทั้งยังเป็นการกระตุ้นให้ผู้ต้องขังใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการทำงานบางอย่างเพื่อช่วยลดภาวะซึมเศร้า (Keep inmates constructively occupied and reduce idleness) ทำให้ร่างกาย อารมณ์ของผู้ต้องขัง อยู่ในสภาพที่ดี อันเป็นการส่งเสริมให้ผู้ต้องขังมีสุขอนามัยที่ดี และจะเป็นการช่วยลดความต้องการของผู้ต้องขังในการรับการรักษาพยาบาลตามมา

ตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีอาญา (Standard of minimum Rule for the Treatment of Prisoners) กำหนดให้ผู้ต้องขังทุกคนพึงได้รับโอกาสในการออกกำลังกายกลางแจ้งอย่างน้อย วันละ 1 ชั่วโมง ถ้าสภาพอากาศเอื้ออำนวย สำหรับผู้ต้องขังที่เป็นเยาวชนและผู้ต้องขังอื่นที่อยู่ในวัยและสภาพร่างกายที่เหมาะสม พึงมีสิทธิได้รับโอกาสในการฝึกฝนการเล่นกีฬาและการบันเทิงรื่นเริงในชั่วโมงการออกกำลังกาย ซึ่งทางเรือนจำจะต้องจัดให้มีสถานที่และอุปกรณ์สำหรับการเล่นกีฬาตามสมควร ส่วนผู้ต้องขังทั่วไปควรจัดให้มีการออกกำลังกายกลางแจ้งอย่างน้อยวันละ 1 ชั่วโมง นอกจากผู้ต้องขังที่ทำงานที่ได้ใช้กำลัง

และกรณีผู้ต้องขังเด็กหรือผู้ต้องขังที่ไม่มีความสมบูรณ์ทางด้านร่างกายก็ควรจะได้รับการศึกษา พลศึกษา บริหารร่างกาย ได้รับการบันเทิงรื่นเริงโดยทางเรือนจำเป็นผู้จัดหาสถานที่และอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้⁵⁷

ตามกฎหมายสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีการจัดบริการเกี่ยวกับการบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจในระหว่างพักขัง จะมีการจัดที่พักให้แก่ผู้ต้องขังในระหว่างพักขังโดยมีหลักการว่า การที่ผู้ต้องขังจะอยู่ในห้องขังจะทำให้ต่อเมื่อผู้ต้องขังคนใดคนหนึ่งต้องการได้รับความช่วยเหลือ หรืออาจเป็นกรณีที่เกิดอันตรายต่อชีวิต หรืออนามัยของผู้ต้องขังคนใดคนหนึ่งใด และจะกระทำได้เป็นการชั่วคราวเท่านั้น โดยจะกระทำได้เฉพาะในกรณีที่ต้องกระทำเนื่องจากมีเหตุที่บังคับให้จำเป็นต้องกระทำ

ส่วนกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาเน้นการจัดบริการเกี่ยวกับการบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจ เรือนจำสหรัฐอเมริกาได้มีการให้ความสำคัญแก่การจัดให้บริการด้านนันทนาการแก่ผู้ต้องขัง รวมถึงการกำหนดประเภทนันทนาการ จะต้องมีการจัดสร้างโรงยิมในร่ม สโมสร จัดให้ผู้ต้องขังได้อ่านหนังสือพิมพ์และให้ชมรายการละคร ศิลปะ กิจกรรมนันทนาการในเรือนจำของสหรัฐอเมริกาที่จัดให้แก่ผู้ต้องขังนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นกีฬาประเภทต่าง ๆ เช่น แสบดบอล ฟุตบอล เบสบอล มวย เป็นต้น โดยที่ผู้ต้องขังจะได้รับอนุญาตให้ออกกำลังกายเป็นประจำทุกวัน วันละประมาณ 1-2 ชั่วโมง

หากพิจารณาการให้สิทธิผู้ต้องขังได้รับการออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจและนันทนาการของผู้ต้องขังตามกฎหมายไทย มีกฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ 71 ได้กำหนดเรื่องการออกกำลังกายของผู้ต้องขังไว้ว่า “คนต้องขังและคนฝากขังนั้น โดยปกติให้อนุญาตให้ออกเดินนอกห้องขังหรือออกกำลังกายตามกำหนดเวลาและเขตซึ่งพัศดีเห็นควร ส่วนผู้ต้องขังอื่น เว้นแต่ระหว่างต้องโทษฐานผิดวินัย ให้มีโอกาสพักผ่อนและจัดให้ออกกำลังกายตามสมควร” นอกจากนี้กรมราชทัณฑ์ยังมีการกำหนดให้จัดให้มีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความสามารถเป็นผู้ดำเนินการฝึกการออกกำลังกายและเล่นกีฬาแก่ผู้ต้องขัง หรือประสานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เช่น การกีฬาแห่งประเทศไทยประจำจังหวัด ศูนย์กีฬา สถาบันการศึกษาทางพลศึกษา ฯลฯ โดยขอความร่วมมือในการจัดหาวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถร่วมดำเนินการ รวมถึงจัดหาวัสดุอุปกรณ์กีฬาเพิ่มเติมจากที่กรมราชทัณฑ์จัดสรรให้

นอกจากตามกฎหมายแล้ว กรมราชทัณฑ์ยังได้มีหนังสือเวียนของกรมราชทัณฑ์กำหนดให้เรือนจำทุกแห่งจัดกิจกรรมนันทนาการด้านบันเทิงในช่วงเทศกาลต่าง ๆ หรือในโอกาสที่

⁵⁷ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีอาญา ข้อ 21.

เหมาะสม เพื่อให้ผู้ต้องขังได้ผ่อนคลายความตึงเครียด เช่น การแสดงดนตรีไทย ดนตรีสากล หรือ ประกอบกิจกรรมดนตรี เป็นต้น นอกจากนี้ให้เรือนจำและทัณฑสถานจัดกิจกรรมออกกำลังกาย เล่นกีฬา และกิจกรรมนันทนาการให้แก่ผู้ต้องขังชราหรือป่วย ให้เหมาะสมกับสภาพร่างกายของผู้ต้องขัง โดยไม่ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่ป่วยในลักษณะเช่นเดียวกับผู้ต้องขังปกติทั่วไป⁵⁸

จะเห็นได้ว่ากรมราชทัณฑ์ของไทยก็ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังในด้านนี้ค่อนข้างมาก เนื่องจาก การให้ผู้ต้องขังได้ออกกำลังกาย มีเวลาพักผ่อนหย่อนใจ และทำกิจกรรมต่าง ๆ จะช่วยลดความตึงเครียดและปรับพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังให้มีสุขภาพจิตและอารมณ์ที่ดี และเป็นการฝึกการอยู่ร่วมกันของคนหมู่มากเพื่อให้ผู้ต้องขังปรับพฤติกรรมให้เข้ากับคนในสังคมได้อย่างปกติ และเป็นการช่วยให้สุขภาพ อนามัยของผู้ต้องขังนั้นแข็งแรงสมบูรณ์อีกด้วย อันสอดคล้องและเป็นไปตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังตามมาตรฐานสากล

4.6.2.2 การใช้เวลว่างในการพักผ่อนหย่อนใจของผู้ต้องขัง

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีอาญาได้มีการกำหนดให้ทุกเรือนจำควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในทางบันเทิงและทางวัฒนธรรม เพื่อเสริมสุขภาพทางกายและจิตใจของผู้ต้องขัง⁵⁹

นอกจากนี้ก็ได้กำหนดให้เรือนจำทุกแห่งต้องมีห้องสมุดที่เพียงพอทั้งหนังสือบันเทิง วิจารณ์และสารคดี ตำราเรียน สำหรับผู้ต้องขังทุกประเภทและส่งเสริมให้เขาได้ใช้ห้องสมุดเต็มที่⁶⁰ สำหรับผู้ที่อ่านหนังสือไม่ออกและเป็นผู้เยาว์ จะต้องบังคับให้เรียน⁶¹

ส่วนกฎหมายบังคับโทษทางอาญาของไทย ได้แก่ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 นั้นมิได้มีการกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้แต่อย่างใด และจากการค้นคว้าข้อมูลทำให้ทราบถึงการใชีวิตประจำวันของผู้ต้องขังภายในเรือนจำ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็นวันธรรมดาและวันหยุดราชการ ดังนี้⁶²

⁵⁸ หนังสือกรมราชทัณฑ์ที่ ขธ. 0704/2378 เรื่องการส่งเสริมการจัดกิจกรรมออกกำลังกาย การกีฬา และ กิจกรรมนันทนาการ ลงวันที่ 29 พฤศจิกายน 2545.

⁵⁹ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีอาญา ข้อ 78.

⁶⁰ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีอาญา ข้อ 40.

⁶¹ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีอาญา ข้อ 77.

⁶² เปิดจดหมายเรื่องเล่าชีวิตในเรือนจำ (ฉบับละเอียดที่สุดในประเทศไทย. (2555, มกราคม 25).

1) ตารางกำหนดเวลาในการใช้ชีวิตประจำวันของผู้ต้องขังในวันธรรมดา มีดังนี้⁶³

06.00 น. ให้ผู้ต้องขังลงจากเรือนนอนเพื่อทำกิจวัตรประจำวัน โดยจะมีเจ้าหน้าที่เรือนจำ หรือที่เรียกกันว่า “ผู้คุม” จะนับจำนวนผู้ต้องขังให้ครบจำนวนก่อนเปิดประตูให้ออกไปทำภารกิจส่วนตัว

07.00 น. ให้ผู้ต้องขังรับประทานอาหารเช้า ส่วนใหญ่จะเป็นอาหารประเภทแกงจืดกับข้าวสวย

08.00 น. ผู้ต้องขังเคารพธงชาติ สวดมนต์ ฟังการอบรมจากเจ้าหน้าที่เรือนจำและอนุศาสนา

08.30 น. ผู้ต้องขังเข้ารับการฝึกวิชาชีพ ศึกษาอบรม และฝึกระเบียบวินัยแถวสำหรับผู้ต้องขังใหม่ โดยผู้ต้องขังแต่ละคนจะต้องแยกย้ายกันไปตามกองงานต่าง ๆ ตามที่ถูกมอบหมายให้ทำ อันได้แก่ กองงานปั่นถ้วย เย็บรองเท้า ประกอบปลั๊กไฟ เป็นต้น

12.00 น. พักรับประทานอาหารกลางวัน และฟังเทปการศึกษาทางอากาศ หรือคูโรทัศน์

13.00 น. ผู้ต้องขังเข้ารับการฝึกวิชาชีพ ศึกษาอบรมต่อ ตามกองงานต่าง ๆ ที่ได้รับมอบหมาย หากผู้ต้องขังคนใดทำงานตามที่ได้รับมอบหมายเสร็จสิ้นก่อนเวลา ก็จะมีเวลาเหลือสำหรับการพักผ่อนตามอัธยาศัยและได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อจากญาติที่มารอเยี่ยมได้ แต่หากผู้ต้องขังทำงานตามที่ได้รับมอบหมายไม่เสร็จก็ไม่มีสิทธิได้รับการพักผ่อนหรือออกไปภายนอกเพื่อพบญาติที่มารอเยี่ยม จนกระทั่งหมดเวลาเยี่ยมญาติ ในเวลา 15.00 น.

15.00 น. เลิกงาน ให้ผู้ต้องขังอาบน้ำชำระล้างร่างกาย

15.30 น. รับประทานอาหารมื้อเย็น มื้อนี้จะเป็นมื้อหนัก ผู้ต้องขังจะรับประทานกันเป็นปริมาณมากเพราะจะไม่มีสิทธิรับประทานอะไรอีกเนื่องจากจะต้องอยู่เฉพาะในเรือนนอนเป็นเวลานานถึง 14 ชั่วโมง

16.00 น. ให้ผู้ต้องขังทั้งหมดเตรียมตัวขึ้นเรือนนอนเพื่อพักผ่อนตามอัธยาศัย ผู้ต้องขังบางคนอาจคูโรทัศน์ อ่านหนังสือ ฯลฯ

19.00 น. จัดให้ผู้ต้องขังสวดมนต์ไหว้พระ และพักผ่อนตามอัธยาศัย

21.00 น. ฟังสัญญาณนกหวีดเพื่อให้ผู้ต้องขังนอนหลับพักผ่อน และโทรทัศน์ในเรือนนอนก็จะถูกปิดในเวลาเดียวกัน

⁶³ คู่มือการดำรงชีวิตประจำวันของผู้ต้องขังเรือนจำบางขวาง. (2557, มกราคม 20).

สำหรับกรณีผู้ต้องขังเข้าใหม่จะมีการจัดให้ผู้ต้องขังนั้นต้องเข้ารับการอบรมจิตภาวนาเพิ่มเติมด้วยเป็นเวลา 1 เดือน

2) ตารางกำหนดเวลาในการใช้ชีวิตประจำวันของผู้ต้องขังในวันหยุดราชการ มีดังนี้

06.00 น. ให้ผู้ต้องขังลงจากเรือนนอนเพื่อทำกิจวัตรประจำวัน

07.00 น. ให้ผู้ต้องขังรับประทานอาหารเช้า

08.00 น. ผู้ต้องขังเคารพธงชาติ สวดมนต์ ให้ผู้ต้องขังทำความสะอาดสถานที่ เครื่องแต่งกาย เครื่องหลับนอน แล้วพักผ่อนโดยจัดให้มีการออกกำลังกาย เล่นกีฬา ดูโทรทัศน์

12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน และดูโทรทัศน์ หรือทำกิจกรรมบันเทิงต่าง ๆ

14.00 น. ให้ผู้ต้องขังเข้ารับธรรม หรือรับการอบรมศีลธรรม

15.00 น. ผู้ต้องขังอาบน้ำชำระล้างร่างกาย

15.30 น. รับประทานอาหารมื้อเย็น

16.00 น. ให้ผู้ต้องขังทั้งหมดเตรียมตัวขึ้นเรือนนอนเพื่อพักผ่อนตามอัธยาศัย

19.00 น. จัดให้ผู้ต้องขังสวดมนต์ไหว้พระ และพักผ่อนตามอัธยาศัย

21.00 น. พังสัญญาณนกหวีดเพื่อให้ผู้ต้องขังนอนหลับพักผ่อน

กำหนดเวลาในการใช้ชีวิตประจำวันจะคล้ายคลึงกัน ในส่วนที่แตกต่างจากวันธรรมดาได้แก่ วันหยุดจะไม่มีการเยี่ยมญาติ และผู้ต้องขังไม่ต้องทำงานตามที่เจ้าหน้าที่เรือนจำมอบหมายเท่านั้น ผู้ต้องขังส่วนใหญ่แทบทั้งหมด กลับมีความเห็นว่า พวกเขาไม่พึงพอใจกับวันหยุดนี้ เนื่องจาก พวกเขาจะไม่ได้รับการพบหรือปรึกษากับทนายความ (ในกรณีผู้ต้องขังที่คดียังไม่ถึงที่สุด) ไม่สามารถประกันตัวในวันหยุดได้ และเหตุผลประการสำคัญ คือ วันหยุดจะไม่มีการจัดให้เยี่ยมญาติได้เลย⁶⁴

⁶⁴ เบื้องหมายเรื่องเล่าชีวิตในเรือนจำ (ฉบับละเอียดที่สุดในประเทศไทย. (2555, มกราคม 25).